

Šolstvo v lendavskem okraju v letih 1945–1952 in začetki izobraževanja za madžarsko manjšino

Jure Maček*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 323.15(497.4=511.141):37"1945/1952"

Jure Maček: Šolstvo v lendavskem okraju v letih 1945–1952 in začetki izobraževanja za madžarsko manjšino. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 88=53(2017), 1, str. 61–115

Avtor v svojem prispevku prikaže razvoj obveznega šolstva v lendavskem okraju po drugi svetovni vojni do začetka petdesetih let. Obnova šolstva na narodnostno mešanem območju je bila še težavnejša kot na drugih območjih Slovenije, saj je bilo treba najti ustrezen model izobraževanja za otroke madžarske narodnosti. Sprva so na osnovnih šolah delovali ločeni slovenski in madžarski oddelki. Pri tem so bile lokalne oblasti bolj ali manj prepuščene same sebi in svoji iznajdljivosti. Manjkalo je zlasti ustrezen kader za poučevanje v madžarskih oddelkih. Tudi s strokovno problematiko šolstva za madžarsko manjšino se v obravnavanem obdobju pedagoški delavci še niso ukvarjali. Zavedanje oblasti ponuditi otrokom madžarske narodnosti kakovostno izobraževanje v maternem jeziku je rastlo postopoma in tudi ideološko zakoreninjeno predsodki proti madžarski manjšini so počasi izginjali.

Ključne besede: obnova šolstva, dvojezično šolstvo, madžarska manjšina, sedemletke, organizacija šolskega sistema, okraj Lendava

* mag. Jure Maček, arhivski svetovalec, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, 2000 Maribor, Slovenija, e-naslov: jure.macek@pokarh-mb.si

1.01 Original Scientific Article
UDC 323.15(497.4=511.141):37"1945/1952"

Jure Maček: The Educational System in Lendava District between 1945 and 1952 and the Beginnings of Education for the Hungarian Minority. Review for History and Ethnography, Maribor 88=53(2017), 1, pp. 61–115

In this article, the author presents the development of compulsory education in Lendava district between the end of World War II and the beginning of 1950s. The restoration of the educational system was in ethnically mixed region even more difficult than in other parts of Slovenia, for a suitable educational system for children of Hungarian nationality had to be found. In the beginning, the primary schools had separate Slovene and Hungarian classes. The local authorities were more or less left alone and to their own inventiveness. There was also a shortage of staff for teaching in Hungarian classes. In the discussed period the pedagogical staff has not been dealing with the pedagogical issues regarding the Hungarian minority. The awareness to provide quality education for the children of the Hungarian minority in their mother tongue gradually developed through the years and the ideologically rooted prejudices against the Hungarian minority slowly vanished.

Key words: educational system renewal, bilingual education, Hungarian minority, seven-years school, organisation of the school system, Lendava district

UVOD

V prispevku bom poskušal prikazati razvoj obveznega šolstva v lendavskem okraju po drugi svetovni vojni do začetka petdesetih let. Obravnava lendavskega šolstva v tem obdobju se omejuje le na obvezno osnovno šolstvo, saj je bila v okraju le ena nižja gimnazija. Strokovno šolstvo je namreč sodilo v tem času pod pristojnost ministrstev posameznih gospodarskih panog. V primerjavi z drugimi okraji je bilo za oblasti vzpostavljanje šolskega sistema na lendavskem območju zaradi tam živeče madžarske manjšine še težavnejše in tudi politično občutljivo. S pedagoško problematiko šolstva za madžarsko manjšino se v obravnavanem obdobju pedagoški delavci še niso soočali. V tedanji pedagoški literaturi, to so revije *Popotnik*, *Sodobna pedagogica* in *Prosvetni delavec*, ne najdemo niti enega prispevka o manjšinskem šolstvu. K odrinjenosti te problematike je nedvomno prispevalo politično nezaupanje novih oblasti do madžarske manjšine, saj je ideološka preobrazba šolstva potekala z roko v roki z materialno in strokovno izgradnjo. Raziskava temelji skoraj v celoti na arhivskih virih, dostopnih v Pokrajinskem arhivu Maribor. Uporabil sem gradivo v fondu Okrajni ljudski odbor Dolnja Lendava in Okrajni komite KPS Dolnja Lendava ter za prvo leto tudi Okrožni ljudski odbor Maribor. Celovito in sistematično obravnavo otežuje nepopolno ohranjena in razdrobljena dokumentacija. Tako manjkajo statistični listi šol ob zaključku nekaterih šolskih let. Sicer uradne podatke in statistike, predvsem

tiste o otrocih madžarske narodnosti, je treba včasih brati in interpretirati z rezervo, saj so jih zbirali kar krajevni ljudski odbori sami. O šolstvu v Lendavi in okolici v letih po drugi svetovni vojni ni bilo do danes napisanega niti enega strokovnega članka. Redke razprave se začnejo ukvarjati z njim šele po letu 1959, ko je bil uradno uveden dvojezični pouk na vseh osnovnošolskih zavodih na narodnostno mešanem območju.¹ Lendavski okraj je bil zaradi svoje pretežno agrarne strukture in močne madžarske manjšine pri povojnih oblasteh dolgo precej zapostavljen in je veljal za nekakšno »slovensko Sibirijo«. Prosvetni delavci so premestitev v ta del Prekmurja največkrat razumeli kot kazen in poklicno nazadovanje.²

RAZMERE V LENDAJSKEM ŠOLSTVU V PRVIH MESECIH PO OSVOBODITVI

Potem ko so Madžari 16. aprila 1941 prevzeli Prekmurje v upravo od nemške vojske, so si zadali nalogo pomadžariti prebivalstvo in napraviti pokrajino madžarsko. Temu cilju je med drugim služila organizacija madžarskega šolstva.³ Pouk je med okupacijo v lendavskem okraju glede na vojne razmere sicer potekal precej nemoteno, le v posameznih vaseh so ga slovenski otroci precej neredno obiskovali. Več težav pri organizaciji pouka je bilo od konca oktobra leta 1944, saj so nekatera šolska poslopja že zasedle umikajoče se nemške enote oziroma begunci, po novem letu 1945 pa je bilo zaradi zasedbe šol s strani vojaštva izvajanje pouka večinoma v celoti prekinjeno. Otroci so ostali doma vse do osvoboditve v začetku aprila 1945.⁴

8. aprila je iz Beograda prišla v Prekmurje delegacija Slovenskega narodno-osvobodilnega sveta, ki je začela vzpostavljati narodnoosvobodilne odbore kot organe novih oblasti. Ustanovljena sta bila okrajna komiteja Komunistične partije in okrajna odbora Osvobodilne fronte v Soboti in Lendavi. Že 18. aprila 1945 je bil v Soboti prvi informativni sestanek vseh prekmurskih prosvetnih delavcev, na katerem so dobili navodila za začetek novega političnega in šolskega dela. Od učiteljstva se je pričakovalo, da bodo ob šolskem delu opravljali tudi politične, upravne in druge posle, kot jih od njih terja »novi čas«.⁵

¹ Več o dvojezičnosti glej: Nečak Lük, *Iz preteklosti za prihodnost: Pol stoletja dvojezičnega šolstva v Prekmurju*, str. 14–26.

² Ob tem je treba poudariti, da je podobno veljalo že v času Kraljevine Jugoslavije, saj je tudi tedaj vsakokratna oblast prosvetne delavce in druge javne uslužbence, ki ji niso politično ustrezali, pogosto premeščala v Prekmurje.

³ Več o šolstvu med okupacijo glej: Kokolj – Horvat, *Prekmursko šolstvo*, str. 381–314.

⁴ Šolska kronika šole v Gaberju in Šolska kronika šole v Dolini.

⁵ Kokolj – Horvat, *Prekmursko šolstvo*, str. 414.

V improviziranih razmerah se je na 38 osnovnih šolah v lendavskem okraju pouk ponovno začel že konec aprila 1945. V Dolnji Lendavi je pod vodstvom šolske sestre deloval tudi otroški vrtec, vrtca v Dobrovniku in Turnišču pa nista odprla svojih vrat. Na vseh šolah je poučevalo le 33 kvalificiranih učnih moči. Na veliko pomanjkanje učiteljev po osvoboditvi zgovorno opozarja podatek, da je bilo pred izbruhom vojne v lendavskem okraju 131 ustrezno izobraženih učiteljev.⁶ Zato je zgolj na osemnajstih šolah pouk potekal vsak dan, na preostalih dvajsetih pa vsak drugi dan, saj so morali učitelji zaradi pomanjkanja učnih moči svojo šolsko obveznost opravljati tudi na kakšni drugi šoli. Ob tem je bilo še sedemnajst učiteljev – pripravnikov na trimesečnem pedagoškem tečaju v Murski Soboti.⁷ Pouk je bil večkrat prekinjen, ker je med otroki razsajal tifus. Ob tem je bila izobrazba učiteljev zelo pomanjkljiva. Sedem učiteljev namreč ni imelo niti štirih razredov srednje šole in so bili premladi celo zato, da bi obiskovali pedagoški tečaj. Poleg tega so štirje učitelji končali sedem ali osem razredov gimnazije. Dva kvalificirana učitelja sta imela madžarsko diplomo, pridobljeno še pred I. svetovno vojno, dva sta imela delno slovensko in delno madžarsko izobrazbo, ena učiteljica je bila madžarske narodnosti. Začasni šolski referent je bil Davorin Tratnjek, šolska nadzornica pa Francka Varl. V Benici, Pincah, Renkovcih ni bilo primernih šolskih poslopij, zato je pouk potekal v zasebnih hišah. Šola v Turnišču je ob koncu vojne v celoti zgorela, v Dokležovju, Dolnji Lendavi in Petišovcih so bila šolska poslopja deloma poškodovana, drugod pa so bila kar dobro ohranjena in primerna za začetek pouka. Šolski inventar in učila so bili povsod pomanjkljivi, zlasti v šolah nastanjeno vojaštvo je povzročilo veliko škodo. Slovenskih učnih knjig ni bilo nikjer, šolske ter učiteljske knjižnice pa so bile v celoti uničene.⁸

V začetku julija 1945 so na sestanku vseh okrajnih prosvetnih referentov in šolskih nadzornikov mariborskega okrožja izdali splošna navodila za začetek pouka. Prva naloga je bila nuditi otrokom kljub nerednemu pouku čim bolj solidno znanje. Učiteljem so začasno odsvetovali prehitro uvajanje novosti in modernejše metode poučevanja. Na sestanku so si zadali, da je treba učiteljstvo najprej politično izobraževati, upoštevajoč politično in ideološko

⁶ PAM, fond Okrožni ljudski odbor Maribor (OKLO MB), Nadzorniško poročilo, 4. 7. 1945, AŠ 164.

⁷ Oblasti so organizirale posebne nekajmesečne pedagoške tečaje, s katerimi naj bi na hitro izobrazili manjkajoče učitelje, razen tega pa so želele z njihovo pomočjo vzgojiti ideološko in politično ustrezen učiteljski naraščaj. Na tečaje so sprejemali diplomante četrtil letnikov srednjih in meščanskih šol. Vsi so morali imeti primerno karakteristiko in oceno.

⁸ PAM, fond OKLO MB, Nadzorniško poročilo, 4. 7. 1945, AŠ 164.

orientacijo novih oblasti. S tem namenom so načrtovali med počitnicami obvezne politične in ideološke tečaje.⁹

Na petdnevnem izobraževalnem tečaju v Murski Soboti so učitelji lendavskega okraja ob političnih dobili tudi osnovne strokovne napotke za pouk. Glavni poudarek pri poučevanju bi morali nameniti branju in pisanju, celotno vzgojo pa bi moral prežemati duh narodnoosvobodilnega boja. Ob tem bi morala nova slovenska šola čimprej odstraniti posledice delovanja okupatorskih oblasti na šolskem področju in v znanju otrok. Po ocenah šolskih nadzornikov je učiteljstvo kljub številnim nedorečenostim v večini pristopilo k delu z razumevanjem in pogumom. V poletnih mesecih je delo v razredih najbolj oviralo delo otrok na poljih, saj je bil zaradi le-tega šolski obisk v višjih razredih zelo slab.¹⁰

Na edini meščanski šoli v Dolnji Lendavi s poukom še niso mogli začeti. Rdeča armada, ki se je vračala iz Avstrije na Madžarsko, je namreč sredi junija 1945 ponovno prevzela v uporabo njeno poslopje. V njem so napravili okrevališče za oslabele ruske vojake. Šolo so nameravali pod vodstvom začasnega upravitelja Štefana Rousa takoj potem, ko bi jo zapustili ruski vojaki, ponovno usposobiti za pouk ter vsaj za silo urediti uničeni fizikalni, kemični in prirodopisni kabinet.¹¹

Organizacija šolstva je bila še težavnejša v trinajstih šolskih okoliših z narodnostno mešanim prebivalstvom. Tudi na teh šolah se je začel pouk, vendar samo v slovenskem učnem jeziku, saj učiteljstva za manjšinske šole ni bilo na voljo. Tiste z znanjem madžarskega jezika, ki so bili v službi že za časa stare Jugoslavije, oblasti večinoma niso sprejele v službo. Po njihovem mnenju so to bili predvsem starejši ljudje z madžarskimi šolami in madžarsko vzgojo, ki so za časa okupacije »dali duška svojemu prepričanju« in zato niso bili primerni za službovanje. Šolski nadzornik je predlagal, da bi morali skrbno proučiti vprašanje manjšinskega šolstva v okraju in ga urediti na način, »ki bo umesten in koristen za prizadeto ljudstvo in slovensko narodno skupnost.« Ob tem je opozoril, da bi se morali izogniti vsakršnemu šovinizmu do madžarskega prebivalstva.¹²

Okrožni šolski nadzornik je v drugi polovici meseca julija 1945 pregledal šolstvo v okraju Dolnja Lendava. Število učiteljev se je sicer povečalo na 72, vendar je bilo pomanjkanje še naprej zaskrbljujoče. V okraju bi po ocenah za normalno delo potrebovali vsaj 131 učnih moči. Izmed učiteljev je bilo

⁹ PAM, fond OKLO MB, Zapisnik sestanka okrajnih prosvetnih referentov in šolskih nadzornikov mariborskega okrožja, 3. 7. 1946, AŠ 156.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ PAM, fond OKLO MB, Dopis Štefana Rousa okrožnemu prosvetnemu referentu za srednje in njim sorodne šole, 14. 6. 1945, AŠ 162.

¹² PAM, fond OLO Lendava, Manjšinsko šolstvo, 20. 6. 1945, AŠ 11.

41 kvalificiranih in kar 31 nekvalificiranih. Vpisanih učencev je bilo 5.872, z začetkom šolskega leta pa naj bi se število še povečalo. Kljub temu je pouk potekal na vseh šolah, vendar so bili zaradi pomanjkanja učnega kadra razredi združeni. Otroke so večinoma poučevali le v nižji ali višji skupini. Število oddelkov so sproti prilagajali razpoložljivemu učiteljstvu, prednost pa so dajali nižjim razredom. Otroci, ki so vstopili v šolo za časa okupacije, so zelo slabo obvladali slovenski jezik, sploh v krajih, kjer se je prebivalstvo med okupacijo izreklo za popolno madžarsko šolo. Razlike v znanju med prvim in tretjim razredom praktično ni bilo. Boljše je bilo jezikovno stanje med otroki višjih razredov, ki so hodili v šolo že pred okupacijo. Šolskih knjižnic na nobeni šoli, razen v Žižkih, še niso imeli, saj akcija zbiranja knjig med prebivalstvom ni naletela na večji odziv. Tudi učil je bilo na šolah premalo. Ohranilo se je le nekaj stenskih slik. Šolski obisk je bil le polovičen. Ovirala ga je zaposlenost otrok na poljih in tudi sovražna propaganda, naperjena proti novi šoli. Pionirska organizacija kljub trudu učiteljev na šolah še ni bila organizirana, sveti staršev kot organ sodelovanja staršev pri šolskem delu pa naj bi bili vzpostavljeni šele po volitvah v narodnoosvobodilne odbore. Precejšen uspeh je pomenila ustanovitev sedemčlanskega pripravljalnega odbora prosvetne sindikalne organizacije pod vodstvom Francke Varl. Stanje šolstva v okraju je bilo po mnenju okrožnega šolskega nadzornika nasploh precej nezadovoljivo in tudi organizacija šolstva je med vsemi okraji najbolj šepala. Krivdo je pripisal predvojnim razmeram, ko je bila inteligenca večinoma katoliško usmerjena, in tudi po osvoboditvi velikih sprememb ni bilo. Ljudje še niso zaupali novi oblasti in so menili, da se bodo politične razmere še spremenile. Razen tega nova oblast ni imela srečne roke pri izbiri vodstvenega kadra. Na vodilna mesta so namreč prihajali ljudje, ki so prebivalstvo bolj odbijali, kot ga pritegnili. Vse to je ljudi odvrčalo od dela. Poleg tega so se med okupacijo številni učitelji zelo »slabo izkazali«, saj se jih je veliko opredelilo za Osvobodilno fronto (OF) šele takrat, ko izid vojne ni bil več vprašljiv. Taki seveda po mnenju oblasti niso mogli z vsem srcem podpirati nove prosvetne politike, ob tem pa je bilo močno razširjeno še medsebojno ovajanje. Tudi v upravnem pogledu je bilo po osvoboditvi storjenih veliko napak. Pokazale so se v pogosto nepremišljenih menjavah prosvetnih referentov in šolskih nadzornikov. V začetku julija 1945 je Okrajni odbor Osvobodilne fronte v Lendavi imenoval šolsko nadzornico Francko Varl za šolsko referentko, dotedanjšega začasnega referenta Davorina Tratnjeka pa za novega nadzornika. Po njegovi aretaciji 15. julija je za nekaj časa vse posle na šolskem področju prevzela Francka Varl. Da bi vendarle uredili razmere v okraju, je okrožna prosvetna oblast v Mariboru postavila šolskega nadzornika iz Murske Sobote Milana Deškovića tudi za začasnega nadzornika v lendavskem okraju. Zaupali so mu nalogo, da pregleda vse šole in še posebej »umiri duhove« v okraju. Šolski nadzornik

je poskušal urediti razmere tako, da bi učiteljstvo iz Prekmurja premestili v notranjost, primanjkljaj kvalificiranih učnih moči pa bi morali nadomestiti predvsem z učitelji pripravniki. Ti sicer po njegovem mnenju, sledeč splošno razširjenemu prepričanju povojnih prosvetnih oblasti, »ne bodo imeli najboljše pedagoške in metodične prakse, prinesli pa bodo v Prekmurje velik elan, voljo do dela, po drugi strani pa bodo tudi politično mnogo zrelejši«. ¹³ Ob zaključku šolskega leta je postajalo pomanjkanje učiteljev vse bolj pereče, in to kljub temu, da so učitelje, ki so se udeležili tečaja v Murski Soboti, zadržali v okraju. Tako je v 128 oddelkih poučevalo le 66 učiteljev, od tega je bilo samo 38 kvalificiranih. ¹⁴

Na vseh šolah se je pouk končal 28. julija, naslednji dan pa so bile zaključne šolske proslave. Čeprav so bile avgusta šolske počitnice, je učiteljstvo v glavnem ostalo na svojih delovnih mestih. V okraju je ostalo le 55 učiteljev, saj jih je enajst zaradi politične neprimernosti izgubilo svoje delovno mesto. Učitelji so pomagali krajevnim odborom pri njihovem delu, vodili mitinge, zborovanja, pomagali pri volitvah in popisu vojne škode. Še posebej tesno so morali sodelovati z množičnimi organizacijami, zlasti z Zvezo mladine Slovenije (ZMS) in pionirsko organizacijo. Sredi avgusta so potekali dopolnilni tečaji za otroke, ki so se nameravali vpisati v nižjo srednjo šolo v Dolnji Lendavi in bi morali opravljati sprejemne izpite. Na vseh šolah so pod vodstvom odseka za gradnjo in obnovo v okraju opravili temeljita zidarska in mizarska popravila. V Turnišču, kjer je šola pogorela, naj bi pouk začasno potekal v zasebnih prostorih. Kljub vsem prizadevanjem se tako prosvetno kot tudi politično življenje v okraju ni posebej razživelo. Ljudje, ki že prej niso bili preveč politično dejavni, so stali bolj ob strani, ponekod so se pojavili znaki organiziranja »reakcije«. Po ocenah oblasti med učitelji z nekaj izjemami ni bilo pravih aktivistov OF, večinoma so bili »sredinci« ali celo »reakcionarji«. K slabši politični situaciji so prispevale svoje še skromne gospodarske razmere. Večina prebivalstva je imela le malo zemlje in ljudje so bili zato odvisni od sezonskega dela. Industrije v okraju, razen petrolejskih polj, ni bilo. Posebno težek je bil položaj Primorcev, ki so bili leta 1942 internirani in so se po osvoboditvi vrnili v prazne domove in na neobdelana polja. ¹⁵

Oblast je želela pritegniti učitelje in jih prevzgojiti skladno s svojimi političnimi in ideološkimi prepričanji z delom v novih sindikalnih organizacijah. Te naj bi vključile vse prosvetne delavce in naj bi imele značaj ene od

¹³ PAM, OKLO MB, Pregled stanja šolstva v okrajih Dolnja Lendava, Murska Sobota, Ljutomer, Ormož, Ptuj, Radgona, Sv. Lenart, 20. 7. 1945, AŠ 164.

¹⁴ PAM, fond OKLO MB, Nadzorniško poročilo za okraj Dolnja Lendava za julij 1945, AŠ 164.

¹⁵ PAM, fond OKLO MB, Nadzorniško poročilo za avgust, 5. 9. 1945, AŠ 164.

množičnih organizacij, v katerih je imela vodilno vlogo partija. Po ustanovitvi odbora podružnice Zveze prosvetnih delavcev Jugoslavije je 25. julija v Dolnji Lendavi potekal njen občni zbor. Celoten lendavski okraj so na zboru začasno razdelili na štiri podružnice. To so bile Dolnja Lendava, Črenšovci, Turnišče in Beltinci. V Dolnji Lendavi je bilo sedemnajst članov, v Črenšovcih dvanajst, Turnišču osem in v Beltincih deset. Vse podružnice razen lendavske so imele po ocenah oblasti premalo članov. Na terenu so prevzele celotno kulturno-prosvetno, pedagoško-didaktično delo in propagandno delo. Svoje delovanje naj bi še bolj okrepile z začetkom novega šolskega leta, saj so bili učitelji do takrat preveč zaposleni z drugim delom. V poletnih mesecih so se povsod organizirali tudi pionirji. Njihovo vodstvo je prevzela ZMS, pomagali pa so tudi učitelji. Pionirji so bili najbolj zaposleni pri čiščenju ruševin, v zbiralnih akcijah ter pri zakopavanju strelskih jarkov. Ponekod so imeli svoje pevske zборе, s katerimi so nastopali na mitingih in kulturnih prireditvah. Na prihajajoče šolsko leto so oblasti želele pripraviti učitelje še z organiziranjem različnih informativnih tečajev, vendar je v okraju močno primanjkovalo predavateljev zanje in brez pomoči okrožja jih ni bilo mogoče izpeljati.¹⁶

Po novi upravni razdelitvi mariborskega okrožja septembra 1945 so se iz okraja Dolnja Lendava tri vasi priključile okraju Murska Sobota. To so bili Lipovci, Bratonci in Dokležovje.¹⁷ S tem sta odpadli tudi dve šoli, in sicer v Dokležovju in Lipovcih. Od tedaj je bilo v okraju 36 šol. To so bile šole: Beltinci, Benica, Bogojina, Čentiba, Črenšovci, Dobrovnik, Dolga vas, Dolina, Dolnja Bistrica, Dolnja Lendava, Gaberje, Gančani, Genterovci, Gomilica, Gornji Lakoš, Hotiza, Ivanci, Ižakovci, Kapca, Kobilje, Lipa, Mala Polana, Melinci, Motvarjevci, Nedelica, Mostje, Odranci, Petišovci, Pince, Radmožanci, Renkovci, Trnje, Turnišče, Velika Polana, Srednja Bistrica in Žižki. V Dolnji Lendavi je bila še nižja gimnazija, ki je nastala iz nekdanje meščanske šole, v Turnišču in Dolnji Lendavi pa sta delovala tudi otroška vrtca.¹⁸

ŠOLSKO LETO 1945/46 – LETO OBNOVE

Redni pouk v šolskem letu 1945/46 se je začel 15. oktobra. V narodnostnih mešanih krajih je potekal s težavo, saj otroci madžarske narodnosti niso obvladali slovenskega jezika. Na nekaterih šolah, recimo v Petišovcih, so ob

¹⁶ PAM, fond OKLO MB, Nadzorniško poročilo za avgust, 5. 9. 1945, AŠ 164.

¹⁷ Ur. L. SNOS in Narodne vlade Slovenije, 8. 9. 1945, št. 33, Zakon o upravni razdelitvi federalne Slovenije, člen 5, str. 139.

¹⁸ PAM, fond OLO Lendava, Seznam osnovnih šol po razdelitvi mariborskega okrožja v okraje, 31. 8. 1945, AŠ 1. V nižjo gimnazijo so učenci prehajali po končanem četrtem razredu osnovne šole.

slovenščini uporabljali tudi madžarščino kot pomožni učni jezik.¹⁹ Ob pomanjkanju učnih pripomočkov in knjig je pouk najbolj oviralo pogosto premeščanje učiteljev zaradi političnih razlogov. Na šoli v Dolini so tako ocenili, da so »smotrni« pouk lahko začeli šele v začetku januarja 1946. Kljub temu je bilo poučevanje bolj podobno eksperimentiranju, saj učitelji sami niso vedeli, kako naj bi poučevali v manjšinskih šolah, pa tudi primernih učnih načrtov zanje ni bilo. Zato so se učenci v prvem šolskem letu učili predvsem branja in računanja v slovenskem jeziku. Nove snovi se niso učili, utrjevali in ponavljali so le staro.²⁰

Tudi na lendavski nižji gimnaziji so imeli zaradi slabega znanja otrok velike težave. To ni niti v najmanjši možni meri zadoščalo, da bi pouk lahko sledil predpisanemu učnemu načrtu. Slovenski učenci gimnazije med okupacijo namreč niso bili deležni pouka v knjižni slovenščini. Obvladali so le prekmursko narečje, a še to zaradi vpliva madžarskega jezika zelo pomanjkljivo, otrokom madžarske narodnosti pa je bil slovenski jezik popolnoma tuj. Otroci so izgubili tudi delovne navade, saj je zadnje leto okupacije pouk potekal neredno, ob koncu šolskega leta pa ga sploh ni bilo. Napredek v znanju slovenskega jezika je najbolj zaviralo dejstvo, da je bil za večino otrok pogovorni jezik madžarski. Zato so zaostajali tudi pri vseh ostalih predmetih.²¹

V tem času je Prekmurje obiskal posebni referent za manjšinske šole pri ministrstvu za prosveto, da bi pripravil načrt odprtja manjšinskih oddelkov. 10. oktobra 1945 je ustno naročil okrajnim odborom, da morajo v desetih dneh predložiti ministrstvu izjave staršev in posredovati število šoloobveznih otrok madžarske narodnosti. Tako so v naslednjih dneh pod okriljem krajevnih narodnoosvobodilnih odborov in ZMS v dvojezičnih vaseh murskosoboškega in lendavskega okraja potekali sestanki staršev. Na njih so se izrekli o razmerju med uporabo madžarskega in slovenskega jezika v manjšinskih oddelkih, starši pa so morali podpisati tudi izjave glede narodnostne pripadnosti otrok. Te so kasneje dali v pregled prosvetnim oddelkom okrajnih narodnoosvobodilnih odborov v Lendavi in Murski Soboti.²²

Na podlagi tako zbranih podatkov je okrožni nadzornik predlagal ustanovitev manjšinskih šol v okraju Murska Sobota, in sicer na Hodošu, v Domanjševcih, Prosenjakovcih in v Čikečki vasi ter v okraju Dolnja Lendava. Tu bi prišli za manjšinske šole v pošteveh naslednji kraji: Dolina, Petišovci, Mostje, Dolga vas, Dolnja Lendava, Dobrovnik, Čentiba, Radmožanci, Genterovci,

¹⁹ Šolska kronika šole v Dolnji Lendavi in Šolska kronika šole v Petišovcih.

²⁰ Šolska kronika šole v Dolini.

²¹ PAM, fond OLO Lendava, Anketa o stanju šolstva, AŠ 1.

²² PAM, fond OLO Lendava, Otvoritev madžarskih manjšinskih oddelkov v okraju Dolnja Lendava – urgencia, 7. 11. 1945, AŠ 1 in PAM, fond OKLO Maribor, Zapisnik sestanka staršev kraja Hodoš, 11. 10. 1945, AŠ 169.

Gaberje, Kapca, Pince in Motvarjevci. Vanje je bilo vpisanih 758 otrok. V obeh okrajih naj bi bilo skupaj 914 otrok madžarske narodnosti, od tega velika večina v lendavskem okraju. Na manjšinskih šolah so želele prosvetne oblasti po prvotnih načrtih namestiti zgolj preverjene slovenske učitelje z znanjem madžarskega jezika. Ti naj bi namreč edini ustrezali strogim kriterijem zaposlovanja v obeh okrajih, saj naj bi bilo treba v te po mnenju novih oblasti politično občutljive in ne dovolj »razgibane« kraje namestiti le najboljše in najbolj zanesljive učne moči. Takšno ravnanje je bilo seveda po drugi strani eden od razlogov za hudo pomanjkanje učiteljev v obeh okrajih.²³ Slab rezultat novembrskih volitev za novo oblast v lendavskem okraju je le še podkrepil takšno ravnanje prosvetnih oblasti. Zanje je namreč predstavljal velik madež, saj so bili zanj odgovorni tudi prosvetni delavci. Zato so oblasti želele poslati v okraj čim več pravih učiteljev – aktivistov, s pomočjo katerih bi tudi ljudje spoznali »svojo zablodo«.²⁴

Novembra 1945 so šolo na Benici združili z oddelkom v Pincah – koloniji. Tako je bila od tedaj ena šola v Pincah le za Madžare, vendar zaradi pomanjkanja ustreznega učiteljskega kadra ni redno delovala, in druga slovenska šola v Pincah – koloniji, kamor so hodili tudi otroci iz Benice. Pouk se je začel tudi v Filovcih kot podružnični šoli šole v Bogojini. Število učencev se je neprestano povečevalo. V okraj je prišlo tudi 228 osirotelih otrok iz Bosne. Izobrazbena struktura učiteljstva se tudi z novim šolskim letom ni bistveno popravila. V okraju je bilo 68 učiteljev, od tega štirideset kvalificiranih, 25 tečajnikov, dva učitelja z nepopolnim učiteljskim in dva z gimnazijsko maturo. V oktobru in decembru je bilo z dekretom okrožnega odbora imenovanih še devet novih kvalificiranih učiteljev, ki so bili pod okupacijo v nemški službi, in enajst tečajnikov iz mariborskega tečaja. Zaradi nesistematičnega nameščanja učnih moči, zaradi česar je bilo na kakšni šoli kdaj preveč učiteljev, drugod pa premalo, je okrajni prosvetni odsek sam izvedel nekatere začasne razmestitve in tako omogočil, da je pouk redno potekal. Zaradi pomanjkanja učiteljev je potekal povsod ves dan. V okraju je delovalo štirinajst šol z mešanim prebivalstvom in na vseh naj bi v skladu s predlogom okrožnega nadzornika čim prej organizirali manjšinske oddelke. Za 892 šoloobveznih otrok madžarske narodnosti bi bilo treba po ocenah ustanoviti na teh šolah najmanj dvajset manjšinskih oddelkov.²⁵

Delo na šolah so ob vsem drugem oteževale še skromne socialne razmere. Otroci so bili slabo oblečeni. Več kot polovica otrok ni imela primerne obutve

²³ PAM, fond OKLO MB, Poročilo okrožnega šolskega nadzornika za oktober 1945, AŠ 167.

²⁴ Prav tam.

²⁵ PAM, fond OKLO MB, Nadzorniško poročilo prosvetnega odseka Okrajnega narodno-osvobodilnega odbora (NOO) Dolnja Lendava, 15. 11. 1945, AŠ 164.

in zato je obisk pouka v zimskih mesecih padel kar za polovico. V nekaterih krajih se je razpasla tudi ušivost. Do zime so bila šolska poslopja v glavnem popravljena, namestitve stekla in popravila okenskih okvirov pa so potekala še na šestih šolah.²⁶

Tabela 1: Šole z manjšinskimi oddelki v okraju Dolnja Lendava²⁷

ŠOLA		Št. otrok madžarske narodnosti	Št. oddelkov
1	ČENTIBA	72	2
2	DOBROVNIK	145	3
3	DOLINA	67	2
4	DOLGA VAS	53	1
5	DOLNJA LENDA	83	2
6	GABERJE	52	1
7	GENTEROVCI	46	1
8	GORNJI LAKOŠ	134	3
9	KAPCA	68	2
10	MOSTJE	24	1
11	MOTVARJEVCI	22	1
12	PETIŠOVCI	57	2
13	PINCE	51	1
14	RADMOŽANCI	61	2
SKUPAJ		935	24

V okraju Murska Sobota je ministrstvo za prosveto odobrilo pet madžarskih manjšinskih oddelkov že 30. oktobra 1945.²⁸ Konec novembra je načelno odobrilo tudi predlaganih dvaindvajset manjšinskih oddelkov v lendavskem okraju, vendar uradnega akta ustanovitve še ni izdalo. Po popisovanju ter zbiranju podatkov na terenu ter po sporazumu s starši otrok madžarske narodnosti v lendavskem okraju naj bi pouk v njih potekal tako, da bi imeli otroci v prvem in drugem razredu pouk v madžarščini s po eno uro slovenščine dnevno, v tretjem in četrtem razredu bi bil pouk razdeljen na polovico, od petega razreda naprej pa bi bil pouk v slovenščini s po eno uro madžar-

²⁶ PAM, fond OKLO MB, Nadzorniško poročilo prosvetnega odseka Okrajnega NOO Dolnja Lendava, 4. 12. 1945, AŠ 164.

²⁷ Prav tam.

²⁸ PAM, fond OLO Lendava, Postavitev učiteljstva v manjšinskih šolah, 8. 11. 1945, AŠ 1.

ščine dnevno. Potrebne učitelje naj bi priskrbeli v okraju samem, prav tako naj bi sami izdelali podroben učni načrt.²⁹ Na osnovi sklepa AVNOJ-a z dne 29. novembra 1943 o narodnih manjšinah in na osnovi statističnih podatkov Okrožnega odbora OF v Mariboru je ministrstvo za prosveto 8. decembra 1945 tudi uradno dovolilo odprtje 24 manjšinskih oddelkov na štirinajstih šolah okraja Dolnja Lendava.³⁰

Upoštevaajoč navodila ministrstva, bi moral biti učni jezik v manjšinskih oddelkih madžarski, vendar naj bi natančno razmerje med uporabo slovenščine in madžarščine pri pouku kljub že doseženemu predhodnemu dogovoru s starši uredili naknadno na podlagi pisnih izjav staršev. V madžarskih manjšinskih oddelkih bi morali poučevati le učitelji, ki popolnoma obvladajo madžarski jezik. Ob tem je ministrstvo za prosveto posebej poudarilo, da bi morali otrokom slovenske narodnosti na manjšinskih šolah zagotoviti pouk v slovenščini v vseh razredih osnovne šole, in to ne glede na njihovo število v posamezni šoli.³¹ Ministrstvo za prosveto je 14. decembra 1945 tudi uradno predpisalo način uporabe državnega in manjšinskega jezika pri pouku v madžarskih manjšinskih osnovnošolskih oddelkih. Predpisano razmerje med obema jezikoma se je večinoma naslonilo na že omenjene predloge in na sestankih izražene »želje« staršev. Kako je v resnici potekal postopek izrekanja staršev za poučevanje v madžarskih oddelkih, žal ne vemo. Sklepamo lahko, da se zaradi prisotnosti uradnih organov oblasti na sestankih starši madžarske narodnosti niso mogli povsem neobremenjeno in po lastni volji odločati za vpis otrok v madžarske oddelke. Učenci naj bi tako imeli v prvem in drugem razredu pouk le v madžarščini s po eno učno uro slovenskega jezika kot predmet. V tretjem in četrtem razredu bi nato imeli polovico učnih ur v slovenščini in polovico v madžarščini, tako da bi poznali strokovne izraze vseh predmetov v obeh jezikih. Od petega razreda naprej bi moral pouk potekati samo v slovenščini, dnevno pa bi učenci imeli eno učno uro madžarščine kot predmet. Ministrstvo je znova jasno izpostavilo, da mora potekati pouk za učence slovenske narodnosti na šolah z manjšinskimi oddelki izključno v materinščini, učiteljem pa je naložilo, da morajo sestaviti posebne podrobne učne načrte za jezikovni pouk madžarščine in slovenščine ter zgodovine in zemljepisa v madžarskih manjšinskih oddelkih. Kot predlogo bi morali uporabiti »Nastavni program za manjšinske šole«, ki ga je izdalo zvezno ministrstvo za

²⁹ Prav tam.

³⁰ PAM, fond OLO Lendava, Otvoritev madžarskih manjšinskih oddelkov v okraju Dolnja Lendava, 8. 12. 1945, AŠ 1.

³¹ Prav tam.

prosveto. Pri predmetih zgodovine in zemljepisa bi morali v učni načrt vnesti tudi snov o matični državi madžarske narodne manjšine.³²

Prosvetna oblast si je načeloma, kot smo že ugotovili, od vsega začetka prizadevala, da bi zlasti za manjšinske šole pridobila učitelje, ki bi ustrezali politično in tudi pedagoško. Kljub temu kažejo podatki drugačno podobo. V manjšinskih oddelkih je poučevalo dvaindvajset učiteljev, samo dva sta bila madžarske narodnosti. Ob tem so v teh oddelkih prevladovali mlajši učitelji s pomanjkljivo strokovno izobrazbo. Večina jih je namreč opravila zgolj pedagoški tečaj. Prosvetna oblast je tako očitno dajala prednost boljši politični ustreznosti učiteljev – tečajnikov pred strokovno kvalifikacijo, saj je samo šest učiteljev imelo zadovoljivo pedagoško izobrazbo s končanim učiteljskim in z opravljenim strokovnim izpitom.³³

Tabela 2: Učiteljstvo manjšinskih šol v okraju Dolnja Lendava, 17. 12. 1945³⁴

IZOBRAZBA	Poučuje v madžarskih manjšinskih oddelkih			Po narodnosti					
				slovenska			madžarska		
	M	Ž	VSI	M	Ž	VSI	M	Ž	VSI
Učitelji z učiteljskim in učiteljskim izpitom	2	4	6	2	3	5		1	1
Učitelji z učiteljskim in brez učiteljskega izpita	1	1	2	1		1		1	1
Učitelji – tečajniki	3	11	14	3	11	14			
VSI	6	16	22	6	14	20		2	2

Politična ustreznost učiteljskega kadra je bila v lendavskem okraju še pomembnejša kot drugod, saj tukaj ostalih prosvetnih delavcev skoraj ni bilo in še ti so bili premalo aktivni ter prepoznavni. Poleg tega je bila v okraju slabša tradicija društvenega življenja, še bolj pa je šepalo kulturno-prosvetno ter politično delo v madžarskih naseljih. V nobenem slovenskem okraju naj ne bi delovala tako močna in povezana duhovniška »reakcija« kot prav v lendavskem. Oblast od učiteljev ni zahtevala le predanega in vestnega šolskega dela, ampak bi si morali zaradi ugleda, ki ga uživajo med ljudmi, z vsemi močmi prizadevati tudi za kulturni in gospodarski dvig vasi in prebivalstva v

³² PAM, fond OLO Lendava, Ureditev pouka v madžarskih manjšinskih osnovnošolskih oddelkih v okraju Dolnja Lendava, 19. 12. 1945, AŠ 1.

³³ PAM, fond OKLO MB, Zapisnik konference šolskih nadzornikov mariborskega okrožja, 5. 12. 1945, AŠ 163.

³⁴ PAM, fond OLO Lendava, Učiteljstvo manjšinskih šol, 17. 12. 1945, AŠ 2.

okraju.³⁵ Posebej predane in oblastem naklonjene učiteljke bi morali zaradi političnih razlogov poslati v najbolj problematične kraje. To so po ocenah oblasti bili Turnišče, Bogojina, Kobilje, Črenšovci, Velika Polana, Mala Polana, Žižki, Hotiza, Lipa, Gomilica in Dolnja Bistrica.³⁶

Nezadovoljive razmere na prosvetnem področju so se odražale tudi v tem, da okraj še vedno ni imel svojega prosvetnega referenta. Za vse delo je bil odgovoren nadzornik Vladimir Bračić, ki je bil politično sicer zelo aktiven, vendar ni znal pritegniti učiteljev. Ob prvih čiščenjih nezaželenega prosvetnega kadra takoj po osvoboditvi je v drugi polovici leta 1945 v času utrditve partijske oblasti nastopila druga faza. Prosvetni odseki vseh okrajev so bili zaposleni z zbiranjem najrazličnejših podatkov o učiteljih. Spiske so istočasno sestavljali tako oblastni organi kot tudi okrajni partijski komiteji. Meseca decembra so bili pripravljene najrazličnejši poimenski sezname vseh učiteljev z oznako njihove politične pripadnosti.³⁷ V lendavskem okraju so postali zaradi slabih karakteristik nezaželeni naslednji učitelji: Alojzija Maučec iz Bogojine, Rozina Cigan iz Mostja, Marija in Matija Babič iz Črenšovcev, Julijana Balažič iz Dobrovnika, Cecilija Balažič iz Doline, Irena Balažič in Stanko Kaučič iz Kapce, Ivan in Marija Hribar iz Dolnje Lendave, Janez Ošljaj iz Gaberja, Marjeta Rous iz Gornjega Lakoša, Jožica Kotnjek s Hotize, Anton Časar iz Motvarjevcev, Jože Gruškovnjak iz Petišovcev in Franc Godina iz Srednje Bistrice. Na gimnaziji v Dolnji Lendavi nista bila primerna honorarna učiteljica ruščine Valentina Emri in župnik Štefan Zver, ki je honorarno poučeval tudi matematiko. Za vse so oblasti predlagale odpust oziroma premestitev iz okraja. Na njihovo mesto naj bi nato prišli bolj zanesljivi učitelji iz drugih okrajev mariborskega okrožja. V političnih ocenah, zapisanih na karakteristikah, so jim na splošno očitali zlasti reakcionarnost, neaktivnost, druženje z reakcijo oziroma župniki, madžarsko usmerjenost, politično nezanesljivost in potuhnjenost – karkoli naj bi to že pomenilo. Posebno skrb so predstavljale manjšinske šole, na katerih bi bilo treba še posebej preveriti »duh dela«. Zato bi morali zanje imenovati posebnega nadzornika z znanjem madžarskega jezika. Premestitve učiteljev so bile neodložljive, čeprav se je prosvetna oblast zavedala, da vzbujajo z njimi odpor med prebivalstvom in negotovost. Zato so jih poskušali izvajati postopoma in čim bolj neopaženo. Po drugi strani učitelji, premeščeni v Prekmurje, svojega novega delovnega mesta ne bi smeli

³⁵ PAM, fond OKLO MB, Poročilo o ljudskoprosvetnem delu od decembra 1945, AŠ 162.

³⁶ PAM, fond OKLO MB, Seznam krajev, kjer so iz političnih razlogov potrebni dobri učitelji, AŠ 167.

³⁷ Ocenjevanje učiteljev je bilo v tem času močno politično in ideološko obarvano, zato je treba karakteristike in ocene brati z veliko rezervo. Kljub temu jih navajam, saj je bilo zbiranje podatkov in ocenjevanje učiteljev v prvem šolskem letu ena od ključnih zadolžitvev prosvetnih in političnih oblasti v okraju.

razumeti kot kazen ali degradacijo, ampak kot izkazano jim zaupanje in posebej pomembno poslanstvo. Če takih učiteljev ne bi bilo dovolj, bi bilo po mnenju oblasti bolje, da ostanejo na svojih mestih nekateri stari, politično manj zanesljivi, kot da bi imeli na obmejnem območju nezadovoljne in premalo predane učitelje.³⁸

Vprašanje poučevanja in obiskovanja verouka je bilo eno ključnih ideoloških vprašanj v času vzpostavljanja novega šolskega sistema. V novem predmetniku je verouk dobil status neobveznega predmeta, poučevati pa so ga morali samo v šolskih prostorih. Vsi učitelji verouka z ustrežno karakteristiko so potrebovali za njegovo poučevanje še posebno dovoljenje ministrstva za prosveto. Šolski nadzornik Vladimir Bračič je ob prošnjah duhovnikov za poučevanje verouka in ocenah, ki so jih sestavljali krajevni ljudski odbori, menil, da je vsa duhovščina v okraju zelo reakcionarna. Izjema je bil le župnik Ivan Camplin iz Dobrovnika. Vsi naj bi bili pod vplivom dekana Ivana Jeriča iz Turnišča, znanega »klerikalnega« voditelja. Ocenil je, da so karakteristike ljudskih odborov v glavnem nepravilne, pisane pod vplivom duhovščine, in da prosilci ne bi smeli dobiti dovoljenja za poučevanje.³⁹ Prebivalstvo je vsaka daljša prekinitev poučevanja verouka zelo razburila. Prosvetne oblasti so namreč zamujale s podelitvijo dovoljenj za poučevanje. Nekateri duhovniki so zato verouk poučevali v skednjih, kapelicah in v zasebnih hišah. Šele pred koncem šolskega leta so vsi veroučitelji v lendavskem okraju pridobili dekrete za poučevanje.⁴⁰

Kljub premestitvam in nameščanju novih učiteljev oblasti niso bile zadovoljne z njihovim delom v šoli in zunaj nje. Očitali so jim, da niso odpravili neenotnosti med delavsko in kmečko mladino, da niso dovolj vzpodbujali učencev k tekmovanju v pridnosti ter da niso znali pripraviti mladine do bolj aktivnega dela. Tudi pionirske organizacije so bile bolj ali manj pasivne. Učitelji jih naj ne bi vodili na pravi način, saj niso dajali pobude, ampak so se do pionirjev obnašali vzvišeno in diktatorsko. Pri pouku po mnenju nadzornikov učencev niso dovolj pripravljali na življenje, še naprej so se raje oklepali starega, šablonskega načina poučevanja. Oblasti so sestavile nekaj predlogov, kako izboljšati in poživiti delo v šolah ter v vaseh. Za učitelje bi morali organizirati posebne tečaje, na katerih bi se naučili, kako bolj uspešno delovati na kulturno-prosvetnem področju in pri propagandnem delu. Delo bi morali obogatiti z debatami, študijem literature ter z bolj pogostimi sindikalnimi in učiteljskimi zborovanji. Na njih bi morali redno poročati o

³⁸ PAM, fond OKLO MB, Poročilo okrožnega šolskega nadzornika /december/januar 1945/46, AŠ 167.

³⁹ PAM, fond OLO Lendava, Prošnje duhovnikov za poučevanje verouka, 31. 1. 1946, AŠ 1.

⁴⁰ PAM, fond OLO Lendava, Kratek opis šolstva, AS 2.

političnem dogajanju, saj bi se vsak učitelj moral poglobiti tudi v vsakdanjo življenjsko problematiko. Sindikalne podružnice so se sicer sestajale vsaka dva tedna, vendar na sestankih niso obravnavali programov dela in pregleda opravljenega. Prosvetni odsek v lendavskem okraju si je zato zadal nalogo, da bodo čim prej vzpostavili pedagoški aktiv, vsakih štirinajst dni pa naj bi sklicali še prosvetni aktiv. Oba bi nato dajala smernice za pedagoško in kulturno-prosvetno delo. Z ustanovitvijo krajevnih prosvetnih in propagandnih svetov so nameravali izboljšati delo na terenu. Dotedanje prireditve so bile namreč slabo organizirane ter »plehke, ideološko zgrešene in prav nič vzgojne«. Potreben bi bil tudi premični kino, s pomočjo katerega bi med ljudmi laže razširjali ideološko in politično vsebino. Z aktivnim delom sta se najbolj izkazala učitelja Julij Marolt in Zorislav Kralj. Oba sta aktivno sodelovala tudi pri delu OF.⁴¹

Učitelji, člani komunistične partije, so se organizirali v prosvetni celici. Njeni prvi člani so bili Anka Pernuš, načelnika prosvetnega odseka, Francka Varl, Franjo Šebart in Olga Vajda. Prvi sestanek so imeli aprila 1946. Na njem so si zadali nalogo usmerjati delo na osnovnih šolah, gimnaziji in v internatu in poskrbeti, da bodo vsaj na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi vsi učitelji in profesorji člani OF. Ob tem bi morali na gimnaziji in v internatu organizirati tudi SKOJ in poiskati primeren kader med učitelstvom osnovnih šol za simpatizerski krožek OF. Iz vseh razredov na gimnaziji so zato člani celice izbrali nekaj najboljši dijakov in po pogovoru z njimi odločili, kateri so najbolj primerni za članstvo v SKOJ. V ZMS je bila na nižji gimnaziji vpisana že večina dijakov, le dvaindvajset se še ni vključilo. Člani partijske celice so morali biti vsakodnevno prisotni tudi na terenu. Tu so zbirali podatke o ljudskih odborih in predlagali nove člane, ena izmed glavnih zadolžitev pa je bilo utrjevanje krajevnih organizacij OF. Menili so, da je treba ljudi preprosto postaviti pred dejstvo, »ali si zanj ali proti, ker srednje poti ni.«⁴² Posebno pozornost so člani celice posvečali profesorskemu zboru na gimnaziji. Ugotavljali so njegov odnos do nove družbene ureditve in mladine. Pri ocenah profesorjev so bili še posebej neprizanesljivi, saj so imeli ti še »čisto uradniški odnos do svojega poklica« in ob tem niso videli ničesar drugega kot svojo stroko. Pri delu na gimnaziji bi morali vsi upoštevati nove družbene razmere in biti zagovorniki idej OF. Skrb je vzbujala zlasti ugotovitev, da nekateri še vedno niso bili popolnoma prepričani v pravilnost njene politične usmeritve.⁴³ Na svojih sestankih

⁴¹ PAM, fond OKLO MB, Mesečno nadzorniško poročilo, 4. 2. 1946, AŠ 162.

⁴² PAM, fond Okrajni komite Komunistične partije Slovenije (OK KPS) Lendava, Zapisnik I. sestanka prosvetne celice, 6. 4. 1946, AŠ 1 in Zapisnik II. sestanka prosvetne celice, 12. 4. 1946, AŠ 1.

⁴³ PAM, fond OK KPS Lendava, Poročilo o delu prosvetne celice, pomlad 1946, AŠ 1 in Poročilo o delu prosvetne celice od 10. 5. do 20. 5. 1946, AŠ 1.

so se učitelji – partijci bolj malo ukvarjali s pedagoško prakso in delom v šolah. Predlagali so le, da bi bilo zaradi težav učencev s slovenskim jezikom ocenjevanje v šolah manj strogo, članice celice pa bi si morale prizadevati, da bi čim več otrok iz Dolnje Lendave obiskovalo otroški vrtec.⁴⁴

Med mladimi se je po ugotovitvah partijcev razširilo mišljenje, da je že dovolj, če so se včlanili v ZMS in tako izpolnili svojo dolžnost v novi družbi. Večina jih ni sodelovala aktivno, med mladino madžarske narodnosti na gimnaziji pa naj bi se pojavljalo tudi reakcionarno razmišljanje. Da bi jih politično ozavestili, so na nižji gimnaziji vsak četrtek potekale politične ure, ki so se jih dijaki morali obvezno udeležiti. Poleg tega so imeli v vseh razredih tedensko še po en organizacijski sestanek. Na njem so brali in razlagali direktivne članke iz Mladine. Prva naloga mladinske organizacije bi morala biti predvsem vzgoja mladine v dobre državljane, ki se bodo zavedali svojih obveznosti in jih izpolnjevali, pri tem pa ne bi smeli pozabiti, da je njihova glavna naloga kljub vsem ostalim zadolžitvam učenje.⁴⁵

Do konca prvega šolskega leta se je delo v šolah postopoma normaliziralo. V okraju je bilo tedaj 32 šol s 109 oddelki in 81 učitelji. Za povsem nemoteno delo je primanjkovalo vsaj trideset učiteljev. Izboljšal se je tudi šolski obisk. V zadnjem tromesečju je bil 78 odstoten, vendar je bilo meseca junija ponekod odsotnih spet več kot polovica otrok. Šolske zgradbe, ki so bile do osvoboditve last verskih občin, so bile podržavljene. Cerkevna je ostala samo še zgradba v Motvarjevcih, last reformistične cerkvene občine. Vse šole so po zakonu o agrarni reformi dobile hektar zemljišča za vrt in telovadišče. Po ugotovitvah oblasti se samo madžarska manjšina ni želela pridružiti ostalim v prizadevanju za obnovo, pa tudi prireditve in proslave je največkrat bojkotirala. Očitali so ji, da ima pomisleke, kadar je treba delovati v korist skupnosti. Strokovne nadaljevalne šole so bile v Turnišču, Dolnji Lendavi in Črenšovcih. Obiskovalo jih je 150 vajencev. Nasploh so tovrstne šole oblasti zanemarjale in tudi za primerno politično vzgojo v njih niso poskrbele. Vrata je odprl tudi internat v Lendavi z 39 gojenci. Internatu je gmotno pomagala zadruga, starši pa so ga oskrbovali z naturalnimi prispevki.⁴⁶

Kot kažejo nadzorniška poročila s konca šolskega leta 1945/46, je manjšinsko šolstvo v prvem letu obstajalo zgolj na papirju. Skoraj povsod, kjer bi morali odpreti manjšinske oddelke, to je predvsem na šolah v Čentibi, Dobrovniku, Dolini, Dolgi vasi, v Genterovcih, Gornjem Lakošu, Kapci, Pincah,

⁴⁴ PAM, fond OK KPS Lendava, Zapisnik IX. organizacijskega sestanka prosvetne celice, 12. 6. 1946, AŠ 1.

⁴⁵ PAM, fond OK KPS Lendava, Poročilo o delu prosvetne celice, pomlad 1946, AŠ 1 in Poročilo o delu prosvetne celice od 10. 5. do 20. 5. 1946, AŠ 1.

⁴⁶ PAM, fond OLO Lendava, Kratek opis šolstva, AŠ 2.

Petišovcih in Radmožancih, so imeli učitelji težave, saj niso obvladali madžarskega jezika, otroci pa niso razumeli slovenskega. Zato ponekod še v tretjem razredu niso znali ne brati in ne pisati, pouk pa je potekal večinoma le z učenjem in ponavljanjem na pamet.⁴⁷

Slika 1: Učenci šole v Čentibi⁴⁸

NORMALIZACIJA RAZMER IN ISKANJE PRIMERNEGA SISTEMA OBVEZNEGA IZOBRAŽEVANJA V LETIH 1946–1950

Pred začetkom novega šolskega leta 1946/47 je bilo v Jugoslaviji uvedeno obvezno sedemletno šolanje. Za Slovenijo z uveljavljeno osemletno šolsko obveznostjo je to pomenilo korak nazaj.⁴⁹ Kakovost šolskega dela je bila v največji meri odvisna od materialnih možnosti in razvitosti posameznega kraja in šole. Pomanjkanje učiteljev in učilnic je namreč pomenilo, da je pouk potekal kombinirano. To pomeni, da so v enem oddelku združili učence različnih razredov. Vse je poučeval le en učitelj. Navadno so združevali učence nižjih razredov v en oddelek in učence višjih v drugega. Najtežje so bile seveda razmere na najmanjših šolah. Te so bile v lendavskem okraju v večini. V Motvarjevcih in Pincah učitelja sploh niso imeli, zato sta šoli ostali zaprti. V Benici je na primer edina učiteljica poučevala 39 otrok od prvega do sedmega razreda

⁴⁷ PAM, fond OLO Lendava, Nadzorniška poročila ob koncu šolskega leta 1945/46, AŠ 2.

⁴⁸ PAM, Zbirka gradiva Mednarodnega arhivskega raziskovalnega tabora, AŠ 48.

⁴⁹ Ur. l. FLRJ, 12. 7. 1946, št. 56, Splošni zakon o sedemletnem osnovnem šolanju, str. 648.

v enem oddelku. Podobno je bilo v Genterovcih, kjer je bilo v enem oddelku zbranih 44 otrok. Na šolah s po dvema učiteljema so navadno kombinirali prvi in drugi razred oziroma še tretji razred v enem oddelku, vse ostale pa v drugem oddelku. Takšne so bile šole v Dolgi vasi, Dolini, Kobilju, Lipi, Mostju, Nedelici, Petišovcih, Radmožancih, Renkovcih in Žižkih. Na nekaterih šolah s po tremi učitelji so združevali prvi in drugi razred v en oddelek, drugega in tretjega v drugega, vse preostale višje razrede pa v tretji oddelek. Take so bile šole v Čentibi, Filovcih in v Veliki Polani. Na preostalih šolah s po tremi učnimi močmi je prvi razred tvoril en oddelek, drugi do četrta razred drugega, vsi ostali pa tretjega. Takšna razporeditev je bila na šolah v Mali Polani in Gornjem Lakošu. Na vseh šolah lendavskega okraja, z izjemo šole v Dolnji Lendavi, na kateri je poučevalo šest učiteljev, je pouk torej potekal v kombinirani obliki in zato s skrčenim predmetnikom. Ob tem je treba ugotoviti, da je le malo otrok končalo vse višje razrede osnovne šole. Bolj sposobni so se namreč po končanih štirih razredih osnovne šole odločali za nižjo gimnazijo v Lendavi ali za strokovne šole. Ostali so svojo sedemletno šolsko obveznost poskušali opraviti v višjih razredih osnovne šole. To seveda ni pomenilo, da morajo končati vseh sedem razredov, ampak le, da sedem let obiskujejo šolo.⁵⁰ Uspešnost šolskega dela je kljub drugačnim zagotovitvam oblasti nedvomno zmanjševala tudi neustrezna izobrazbena struktura učiteljstva v okraju. V primerjavi s prvim šolskim letom se ni prav nič izboljšala. To dokazuje, da so prosvetne oblasti pri zaposlovanju resnično postavljale v ospredje politično in ideološko primernost učiteljev in zanemarjale strokovno usposobljenost. Med 83 učitelji je bila skoraj polovica učiteljev – tečajnikov. Samo štiriindvajset učiteljev je imelo popolno strokovno izobrazbo.⁵¹

13. avgusta 1946 je ministrstvo za prosveto z odlokom odobrilo učni načrt za manjšinske šole oziroma za oddelke z madžarskim učnim jezikom za šolsko leto 1946/47. Učiteljem naj bi služil kot osnova pri izdelavi podrobnih učnih načrtov. Ob tem je ministrstvo želelo uvesti pouk slovenskega jezika že v prvem razredu, kar ni bilo v skladu z dotedanjimi usmeritvami in prakso. Zato tega so zadolžili šolska vodstva, da na roditeljskih sestankih pridobijo izjavo staršev, da se strinjajo s takim ukrepom, oziroma bi morala zadevo izpeljati tako, da bi bilo videti, kot da so starši otrok madžarske narodnosti sami zaprosili za spremembo.⁵²

V okraju Dolnja Lendava je v prvih mesecih šolskega leta 1946/47 na trinajstih manjšinskih šolah delovalo samo deset manjšinskih oddelkov, in sicer

⁵⁰ PAM, fond OLO Lendava, Poročilo ob pričetku šolskega leta 1946/47, AŠ 2.

⁵¹ Prav tam.

⁵² PAM, fond OLO Lendava, Učni načrt za manjšinske šole – oddelki z madžarskim učnim jezikom, 12. 9. 1946, AŠ 1.

po dva v Dobrovniku in Petišovcih, po en oddelek pa v Radmožancih, Genterovcih, Dolgi vasi, Gornjem Lakošu, Gaberju in Čentibi. Na šolah v Mostju, Dolnji Lendavi, Kapci in Dolini takih oddelkov niso odprli, saj niso imeli učiteljev z znanjem madžarskega jezika. Šola v Motvarjevcih je ostala v celoti zaprta, ker ni bilo učitelja. Prve štiri razrede osnovne šole je obiskovalo 640 otrok madžarske narodnosti, višjo osnovno šolo pa 250. Na roditeljskih sestankih so se starši v skladu z navodili ministrstva zavzeli za povečanje števila ur slovenskega jezika v manjšinskih oddelkih. Predlagali so, da bi se začeli otroci že v prvem razredu učiti slovenščino kot predmet vsaj dve do tri ure tedensko. V Radmožancih so celo izrazili željo, da bi imeli že v prvem razredu kar polovico pouka v slovenščini. Glede preostalih razredov so se na sestankih poenotili, da naj obstoječa razdelitev pouka v madžarskem in slovenskem jeziku ostane nespremenjena.⁵³ Po bolj natančnih navodilih ministrstva za prosveto so šole nato večinoma prilagodile pouk tako, da so v prvem in drugem razredu skrčile pouk madžarščine na šest ur tedensko, preostale tri ure pa so uporabili za pouk slovenskega jezika. Za tretji in četrti razred je ministrstvo le svetovalo, da naj na šolah povečajo število ur slovenskega jezika samo v primeru, če starši sami tako zahtevajo.⁵⁴

Tabela 3: Učitelji v manjšinskih oddelkih v okraju Dolnja Lendava⁵⁵

ŠOLA	Učitelj	Izobrazba
DOBROVNIK	Elizabeta Mršulja	Kval. učiteljica
ČENTIBA	Jožef Kolarič	Kval. učitelj
GABERJE	Gizela Šimonka	Učiteljica – pripravnica (z madžarsko matura)
GENTEROVCI	Marija Slavič	Učiteljica – pripravnica
GORNJI LAKOŠ	Marija Kramar	Učiteljica – pripravnica (slabo znanje madžarščine)
DOLGA VAS	Marija Černi	Učiteljica – pripravnica (slabo znanje madžarščine)
PETIŠOVCI	Franjo Barbarič	Kval. učitelj
	Anica Barbarič	Kval. učiteljica
RADMOŽANCI	Marija Ferjan	Učiteljica – tečajnica

Delo na manjšinskih šolah je v začetku šolskega leta znatno oviralo pomanjkanje madžarskih čitank. Zanje so šole že večkrat, a brez uspeha zaprosile

⁵³ PAM, fond OLO Lendava, Manjšinske šole – poročilo, 22. 11. 1946, AŠ 1.

⁵⁴ PAM, fond OLO Lendava, Dopis ministrstva za prosveto – Manjšinske šole (pouk slovenskega jezika), 9. 12. 1946, AŠ 1.

⁵⁵ PAM, fond OLO Lendava, Manjšinske šole – poročilo, 22. 11. 1946, AŠ 1.

ministrstvo. Povsod so sicer imeli učni načrt za poučevanje slovenskega in madžarskega jezika ter zemljepisa in zgodovine v manjšinskih oddelkih, vendar so ga brez čitank le s težavo izvajali. Zaradi perečega pomanjkanja učiteljev in nezmožnosti izvajanja pouka na kar sedmih manjšinskih šolah se je šef odseka za prosveto v lendavskem okraju Stane Kuštrin pri ministrstvu osebno zavzel za čim hitrejšo namestitvev predlaganih učiteljev, še posebej na manjšinskih šolah v Kapci in Dolini.⁵⁶

Med šolskim letom so oblasti počasi le izpopolnile kader na manjšinskih šolah. Da ta še vedno ni najbolj ustrežal, kažejo pogoste izjave nameščenih učnih moči, da ne obvladajo dovolj dobro madžarščine, da bi mogle uspešno poučevati v tem jeziku. Prosvetni odsek je kljub vsemu upal, da bo delo od tedaj naprej potekalo v teh oddelkih bolj nemoteno. Na šoli v Mostju, ki jo je obiskovalo 106 otrok, od tega je bilo šestindvajset otrok madžarske narodnosti, manjšinskega oddelka niso mogli odpreti. Vse otroke sta poučevala namreč le dva učitelja, na razpolago pa so imeli le eno učilnico. Zato naj bi učiteljica, sicer imenovana za poučevanje v madžarskih oddelkih, učencem le razložila najnujnejše pojme v madžarščini. Preskrba šol s čitankami se je vendarle izboljševala, le prvih čitank na šolah še ni bilo dovolj. Čitanke za manjšinske oddelke iz Vojvodine niso najbolj ustrežale slovenskim razmeram. V njih ni bilo ničesar o življenju Prekmurcev in Slovencev, niti ni bil omenjen boj slovenskega naroda med okupacijo. Dokler niso imeli prvih čitank, v katerih so bile velike in male črke, so se madžarski otroci lahko učili črk le po slovenski začetnici. V primerjavi s čitankami učbenikov v madžarščini na šolah ni manjkalo. Ministrstvo za prosveto je šolam podarilo tudi zbirko madžarskih knjig in različne madžarske brošure. Te so vodstva šol nato posojala ljudem v okviru bralnih krožkov. S tem so manjšini storili veliko uslugo, saj ta do tedaj ni veliko brala ali pa je uporabljala le stare madžarske knjige.⁵⁷

Nasploh se je madžarska manjšina pri kulturnem in prosvetnem delu bolj malo udeleževala in še to zgolj s skromnimi recitacijami ali enodejankami. Knjižnic s sodobnimi madžarskimi knjigami v okraju niti ni bilo in tudi iz Madžarske ni prihajala nobena literatura. Na drugi strani pa socialnoekonomski položaj manjšine naj ne bi bil tako slab, vsekakor pa je bil po opažanju oblasti boljši kot pri Slovencih. Učiteljstvo je od vasi do vasi različno presojalo politično razporejenost med madžarsko manjšino. Tako so nekateri mislili, da so »neodkriti in hinavski« in da še vedno mislijo na združitev z Madžarsko. Drugi so trdili, da so le prestrašeni, ker jih je bilo precej zaradi članstva v madžarskih fašističnih organizacijah po osvoboditvi zaprtih in interniranih v

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ PAM, fond OLO Lendava, Poročilo o izvedbi delovnega načrta manjšinskih šol – december 1946/februar 1947, AŠ 1.

taboriščih. Povsod so se državljani madžarske narodnosti držali bolj v ozadju, le v Gaberju naj bi se manjšina izkazala kot najbolj konstruktivni del prebivalstva. Kot je priznavala tudi sama prosvetna oblast, je bil med manjšino resnično prisoten določen strah. Nanj kaže tudi dejstvo, da so se številni starši otrok, predvsem v Lendavskih in Dolnjevaških goricah, izrekli za Slovence, čeprav otroci sploh niso govorili slovensko. Nadzornik Bela Horvat iz Murske Sobote je ob pregledu manjšinskih šol ugotovil, da delo v manjšinskih oddelkih še vedno ni bilo poenoteno, čeprav je dobilo učiteljstvo za pouk slovenščine v teh oddelkih natančna navodila. Splošen uspeh v manjšinskih oddelkih je bil primerljiv z uspehom na slovenskih šolah, le pri jezikovnem pouku je bil pri manjšini nekoliko slabši.⁵⁸

Tabela 4: Stanje manjšinskega šolstva v okraju Dolnja Lendava 1946/47⁵⁹

KRAJ		Učenci			Oddelki	
		Slovenski	Madžarski	Skupaj	Skupaj	Manjšinski
1	DOLINA	5	106	111	2	2
2	ČENTIBA	33	56	89	3	1
3	PETIŠOVCI	48	87	135	3	2
4	GABERJE	46	54	100	3	1
5	GORNJI LAKOŠ	8	121	129	3	2
6	KAPCA	38	81	119	3	1
7	DOLNJA LENDAVAL	165	65	230	6	1
8	DOLGA VAS	56	87	143	4	2
9	MOSTJE	80	26	106	2	–
10	GENTEROVCI	1	41	42	1	1
11	RADMOŽANCI	15	52	67	2	1
12	DOBROVNIK	106	100	206	5	2
13	MOTVARJEVCI		42	42	1	1
SKUPAJ		601	918	1519	38	17

Novembra 1946 je po predlogu Okrajnega ljudskega odbora Dolnja Lendava ministrstvo za prosveto odobrilo pedagoško in upravno združitev osnovnih šol v lendavskem okraju. Z njo so oblasti nameravale razrešiti pomanjkanje ustreznih šolskih upraviteljev. Od prvotnih 32 šol je ostalo v okraju šestnajst šol s podružnicami. To so bile: Dolnja Lendava s podružnično šolo v Dolgi vasi, Dolina s podružnico Pince, Petišovci s podružnico Benica, Gaberje

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ Prav tam. Podatki o prebivalstvu niso povsem točni, saj jih je sestavljalo kar učiteljstvo na podlagi podatkov krajevnih ljudskih odborov. Nezanosljivi so predvsem podatki glede narodnosti, vendar drugih, bolj zanesljivih, ni na razpolago.

s podružnično šolo v Gornjem Lakošu, Hotiza s podružnico Kapca, Radmožanci s podružnicama Mostje in Genterovci, Turnišče s podružničnima šolama Nedelica in Renkovci, Kobilje s podružnico Motvarjevci, Bogojina s podružnico Filovci, Velika Polana s podružnično šolo v Mali Polani, Črenšovci s podružnicama v Trnju in Žižkih, Srednja Bistrica s podružnično šolo v Dolnji Bistrici, Lipa s podružnico Gomilica. Le šole v Dobrovniku, Odrancih in Čentibi niso imele podružnic.⁶⁰ Kmalu so ukinili še podružnično šolo v Pincah, saj ni imela primerne prostora za učilnico. Učence so prešolali na dva kilometra oddaljeno šolo v Dolini, kjer je bilo dovolj prostora za vse 104 šoloobvezne otroke.⁶¹

Čeprav je v primerjavi s prvim šolskim letom delo v šolah le napredovalo, so bile razmere še vedno skromne in pouk nedorečen. To je še posebej veljalo za manjšinske oddelke. Pozimi so na šolah zmrzovali, saj je primanjkovalo kuriva. V učilnicah so bile stare železne peči, v številnih šolah pa niso imeli niti enojnih šip. Za higieno je bilo bolj slabo poskrbljeno. Stara stranišča so bila skoraj povsod zunaj šolskih poslopij.⁶² Na pedagoškem področju se predvsem zaradi pomanjkanja dobrih šolskih upraviteljev delo ni odvijalo po načrtih. Na nekaterih šolah so šolske posle vodili celo učitelji – tečajniki. Ravnatelji so le redko nadzorovali učitelje pri pouku in tudi medsebojno hospitiranje se ni izvajalo. Konference niso bile dovolj dejavne, saj so potekale na stari način, ko so učitelji le poročali o svojem delu in predelani snovi. Večina šol se še ni lotila dela po prosvetnem planu, čeprav je vseh šestnajst šol izdelalo načrt za trimesečni politično-pedagoški študij. Po prizadevnosti in uspehih je izstopala šola v Dolnji Lendavi. Številčno stanje učiteljstva se je počasi približevalo potrebam, ne pa tudi njihova strokovna usposobljenost. Številni so želeli oditi in so razumeli svojo namestitev v lendavskem okraju kot začasno. K temu je prispevalo zlasti bivanje v zelo skromnih razmerah. Večina ni imela primerne stanovanja, nekateri pa tudi ne redne hrane. Zgodilo se je tudi, da je moral učitelj spati kar na tleh, ker zanj v vsej vasi niso našli primerne postelje. V večini so se sicer redno pripravljali na pouk, vendar priprave vsebinsko in metodično niso ustrezale. Podrobni učni načrti so bili metodično neurejeni. V takšnih razmerah je moral šolski nadzornik na šolah predvsem svetovati in le v manjši meri je mogel nadzirati pouk. Ker učitelji niso imeli pravega znanja, so bili hvaležni za vsak strokovni napotek. Zunajšolsko delo učiteljstva je bilo sicer precej obširno, a nenačrtno. Zato jim je zmanjkovalo časa za lastni študij in pripravo na pouk. Prav tako niso sklicevali mesečnih roditeljskih sestankov, kot so jim naročile prosvetne oblasti. Nekateri so delali

⁶⁰ PAM, fond OLO Lendava, Združitev šol, 6. 11. 1946, AŠ 1.

⁶¹ PAM, fond OLO Lendava, Osnovna šola Pince – začasna ukinitve, 22. 11. 1946, AŠ 1.

⁶² PAM, fond OLO Lendava, Nadzorniško poročilo za mesec januar 1947, AŠ 11.

kot krajevni aktivisti, drugi pri kulturno-prosvetnem delu, nekaj pa jih ni bilo aktivnih nikjer.⁶³

Kakšno je bilo znanje otrok, kako je potekal pouk? Po ugotovitvah šolskega nadzornika otroci še niso znali govoriti samostojno, kadar pa so poskusili, je bil to »goli verbalizem«. Učitelji so uporabljali izključno vprašalno metodo. Pouk ni bil življenjski in ni slonel na primerih iz domačega okolja. Tako so bili na primer pri zgodovini od tretjega razreda naprej »stari Slovani silno v modi, niti en otrok pa ni znal razložiti, kaj je to maršal ali generalisim«. Pisni izdelki učencev so bili večinoma le prepisani s table ali po nareku. V Prekmurju se je ohranil tudi stari način štetja, ki so ga uporabljale vse šole. Otroci so na primer pri 27 napisali 72, pri 72 pa 27. Pouk v manjšinskih šolah se je z uvedbo madžarskih čitank in namestitvijo učiteljstva šele začel prav razvijati. Posebnih uspehov ni bilo, še posebej ne v prvih razredih, kjer so začeli s slovenskimi čitankami. Pionirska organizacija je bila le na papirju, stenčasi so bili zaprašeni, na njih pa le prekopicane risbe. Na polovici šol otroci sploh niso imeli šolskih zvezkov. Krivi naj bi bili učitelji, ker niso ustanovili šolskih zadrug za nabavo šolskih potrebščin, saj v Dolnji Lendavi ni bilo nobene prodajalne Državne založbe Slovenije in ne knjigarne.⁶⁴ Kot pozitiven ukrep se je pokazalo uvajanje tekmovanja med šolami v doseganju čim boljšega obiska, saj se ja ta sčasoma le popravil. Dvignil se je na 92,5 odstotka januarja 1947 na vseh šolah. Najboljša je bila šola v Črenšovcih, kjer je bil obisk 96,6 odstotka.⁶⁵ V marcu je bil 91,2 odstotka, aprila pa je padel predvsem na račun izostajanja učencev višje osnovne šole na 88,2 odstotka.⁶⁶

Šele februarja 1947 so bili dokončno urejeni manjšinski oddelki. V njih je bilo tedaj nameščenih osemnajst učiteljev. Nekateri med njimi so bili v teh oddelkih nejevoljni in so se izgovarjali, da ne obvladajo dovolj dobro manjšinskega jezika. Med temi naj bi bili, kot so ugotavljale oblasti, predvsem učitelji – pripravniki in domači učitelji iz Prekmurja, ki so prišli z višje organiziranih šol in jim poučevaje na nižje organiziranih šolah ni bilo preveč všeč.⁶⁷

Prosvetne oblasti so se dobro zavedale, da obstoječi šolski sistem, še posebno pa kombiniran pouk v višjih razredih osnovne šole, prevladujoč na podeželju, ni omogočal doseganja višje izobrazbene ravni prebivalstva. Zato so nameravale ustanoviti sedemletke, ki bi bile popolnoma enakovredne nižjim gimnazijam. Priprave nanje so se začele že januarja 1947, odpirati pa so jih začeli v večjem številu že v šolskem letu 1947/48. S sedemletkami naj bi

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ PAM, fond OLO Lendava, Nadzorniško poročilo ob prvem polletju 1947/48, AŠ 19.

⁶⁶ PAM, fond OLO Lendava, Nadzorniško poročilo za april 1948, AŠ 19.

⁶⁷ PAM, fond OLO Lendava, Nadzorniško poročilo za mesec februar 1947, AŠ 11.

vsem otrokom omogočili doseganje vsaj nižje srednješolske izobrazbe in čim lažji prehod na višje oblike šolanja. Vsaka sedemletka bi morala imeti sedem samostojnih razredov in predmetni pouk v višjih razredih. Prvi štirje razredi sedemletke bi imeli enak predmetnik in učni načrt kot nižje osnovne šole, predmetnik v petem, šestem in sedmem razredu pa naj bi ustrezal predmetniku nižjih gimnazij. Nižje gimnazije bi tako v novem sistemu postale triletno, višje pa petletne. Z odpravo sprejemnega izpita za nižje gimnazije in uvedbo manj zahtevnega zaključnega izpita po četrtem razredu bi poenotili prehod na obe vrsti šol. Vsaka sedemletka bi morala imeti lasten šolski okoliš, v katerem naj bi imele druge osnovne šole le prve štiri razrede. Sedemletka naj bi tako postala obvezna za vse otroke, ki po končanih štirih razredih osnovne šole niso nadaljevali šolanja v nižji gimnaziji ali na strokovnih šolah. Za poučevanje na njih naj bi prišli v prvi vrsti v poštev absolventi višjih pedagoških šol, dokler teh ne bi bilo dovolj, pa po opravljenih predmetnih tečajih tudi učitelji osnovnih šol.⁶⁸

Okrajni ljudski odbori so morali pregledati teren in ugotoviti, katere šole bi prišle v poštev za oblikovanje v sedemletke. Ob tem so morali upoštevati:

- da morajo te zajeti čim več otrok,
- da morajo imeti otroci čim krajšo pot do šole,
- da naj bodo sedemletke v središču posameznih šolskih okolišev.

Prve razrede sedemletk bi lahko v prvem letu odprli le na višje organiziranih šolah, kjer so že imeli sedem ali več oddelkov. Nato bi se postopoma lotili organiziranja sedemletk tudi na ostalih nižje organiziranih šolah. Ministrstvo za prosveto je v prvem osnutku za sedemletke v lendavskem okraju predvidelo šole v Turnišču, Dobrovniku, Bogojini, Polani, Črenšovcih, Bistrici in Odrancih. V Dolnji Lendavi naj bi nižja gimnazija postala obvezna za vse otroke. Na območjih, kjer so prevladovale nižje organizirane šole, je bilo še posebej težko določiti središče sedemletk. V takih primerih bi morale lokalne oblasti upoštevati terenske razmere, prometne zveze, prihodnji razvoj posameznih krajev, predvideno industrializacijo, ne bi pa se smele uklanjati krajevnim zahtevam po izpopolnitvi šolske mreže, s katero bi škodovali drugim krajem.⁶⁹ Jasno je bilo, da bo organizacija sedemletk zaradi strukture in nerazvitosti šolstva v lendavskem okraju ter zaradi pomanjkanja šolskih stavb

⁶⁸ Vestnik Ministrstva za prosveto LRS, 13. 9. 1947, št. 12, str. 125. Več o sedemletkah glej Maček, *Partijska prosvetna politika 1945–1955 na primeru šolstva v Mariboru in okolici*, str. 151–160.

S tem namenom je bila v Ljubljani ustanovljena višja pedagoška šola, ki naj bi usposabljala kvalificirane učitelje za poučevanje v višjih razredih osnovne šole, sedemletk in nižjih gimnazij. Vestnik Ministrstva za prosveto LRS, 7. 7. 1947, št. 10, str. 105.

⁶⁹ PAM, fond OLO Lendava, Organizacija sedemletk, 27. 1. 1947, AŠ 11.

in učilnic povzročala številne preglavice. Šele z dograditvijo novih šolskih poslopij bi lahko razvili popolno mrežo sedemletk. Predlaganemu načrtu bodočih sedemletk so oblasti v Lendavi dodale še sedemletke v krajih z madžarsko manjšino, to je v Gaberju, Genterovcih in Dolini. Menile so, da bi lahko z naslednjim šolskim letom odprli le tri oddelke na sedemletkah. Dva naj bi bila na šoli v Odrancih, ki je edina imela dovolj prostora, en dodaten pa naj bi bil uveden na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi. Prosvetna oblast v Lendavi je ob tem opozorila na nejasen položaj nižje gimnazije v novem sistemu. Po izenačitvi sedemletk in nižjih gimnazij bi namreč morali vsi otroci iz Dolnje Lendave, ki so uspešno končali četrty razred osnovne šole, prestopiti vanjo. S tem ne bi bili v enakem položaju s preostalimi učenci, ki so se do tedaj nanjo vpisali prostovoljno z željo po nadaljnjem izobraževanju.⁷⁰

Šolska vodstva so morala skrbno izbrati učitelje, ki bi prišli v poštev za poučevanje na sedemletkah. Te bi nato dodatno izobrazili na krajših predmetnih tečajih.⁷¹ Pred odprtjem sedemletk so se morali na vseh šolah poglobiti v strokovno delo v četrtyh razredih in ugotoviti, ali so otroci na tej stopnji dovolj zreli in ali imajo primerno znanje za prehod v prvi razred sedemletke.⁷² Zanimive so ugotovitve ob pregledu četrtega razreda šole v Odrancih, predvidene za sedemletko. Pomanjkljivosti, ki so jih odkrili inšpektorji, so nedvomno še toliko bolj veljale za ostale šole v okraju, z izjemo osnovne šole v Dolnji Lendavi. Po duševnih zmogljivostih so otroci ustrezali stopnji razvoja, vendar je bil uspeh le zadovoljiv. Vzrok za tako stanje je bil v tem, ker je ime razred že drugega učitelja tečajnika, ki še ni obvladal metodike dela. Ravnatelj, edina primerno kvalificirana učna moč, je poučeval drugi razred, vse ostale je prepustil učiteljem – tečajnikom. Pri slovenskem jeziku otroci niso obvladali vseh besednih vrst, niti niso poznali stavčnih členov. Tuje so jim bile glagolske oblike. Sklanjatve in spregatev so obvladali le površno. Prebranega besedila niso znali strniti in samostojno obnoviti. Pisno izražanje je bilo skromno, »brez iniciative in fantazije posameznih učencev.« Večinoma so sicer obvladali vse štiri računske operacije s celimi števili, vendar je bilo očitno, da so snov utrjevali mehanično. Razumevanje decimalnih števil ni bilo poglobljeno, znanje geometrije pa ni ustrezalo učnemu načrtu. Mere so bile otrokom znane, vendar jih niso znali praktično uporabljati. Z zemljepisno in zgodovinsko snovjo so bili precej v zaostanku, poznavanje prirodoslovja pa je bolj temeljilo na pripovedovanju kot na izkustvenem delu, opazovanju in poskusih. Pri risanju je prevladovalo prerinovanje s table. V petem oddelku (peti in šesti razred) so nadzorniki opazili podobne pomanjkljivosti, le obisk

⁷⁰ PAM, fond OLO Lendava, Organizacija sedemletk, 14. 3. 1947, AŠ 11.

⁷¹ PAM, fond OLO Lendava, Ureditev sedemletk, 16. 4. 1947, AŠ 11.

⁷² PAM, fond OLO Lendava, Pregledi osnovnih šol, 11. 4. 1947, AŠ 11.

je bil mnogo slabši. Zaradi komaj polovičnega obiska je bila razlika v znanju še bolj očitna. Kljub ne najbolj vzpodbudnim ugotovitvam ob pregledu dela v četrtem in višjih razredih je šola v Odrancih ostala med izbranimi za uvedbo sedemletke, naslednje leto pa naj bi na njej odprli še peti in šesti (prvi in drugi) oddelek sedemletke. Ker na šoli ni bilo primernih kandidatov za poučevanje na sedemletki, so za počitniški tečaj usposabljanja predlagali štiri učiteljice z bližnjih šol in eno, ki je že poučevala na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi.⁷³ Rezultati pregledov so narekovali dvig strokovnega dela v četrtilih razredih. Zato naj bi bili za predelavo predpisane učne snovi v teh razredih odgovorni ne le razrednik, ampak celoten učiteljski zbor nižjih razredov in tudi upravitelj šole. Ob tem bi morali tudi delu v drugem in tretjem razredu, ki je bilo do tedaj v primerjavi s prvim in četrtilim večkrat zapostavljeno, posvetiti več pozornosti in v vseh razredih pooprstiti ocenjevalne kriterije. Najpomembnejše pa je bilo, da bi na vseh šolah najkasneje do konca šolskega leta v celoti odpravili negativne posledice okupacije v znanju otrok.⁷⁴ Delo v četrtilih razredih osnovnih šol so junija 1947 poživili tudi zaključni izpiti, ki so jih morali učenci opraviti, če so se želeli vpisati na nižjo gimnazijo ali sedemletko. Vsebovali so preizkus iz slovenskega jezika in računstva pred posebnimi komisijami na svoji ali na bližnji osnovni šoli. Na osnovni šoli v Dolnji Lendavi skupaj s podružničnima šolama v Dolgi vasi in Čentibi je tako izpit opravilo 84 odstotkov otrok. Ob tem je treba upoštevati, da se na izpite niso prijavili vsi otroci četrtilih razredov, hkrati pa so se nanje prijavili tudi posamezni učenci iz višjih razredov osnovne šole.⁷⁵

Ob koncu šolskega leta 1946/47 so oblasti ugotovljale, da so prvi trije razredi večinoma povsod izpolnili učni načrt, četrtili razred pa je bil še v zaostanku s snovjo. Organizacija dela v manjšinskih oddelkih še ni povsem ustrezala, saj je bilo v njih tudi nekaj otrok slovenske narodnosti, ki so se tako nehote morali učiti madžarsko. Oblast je menila, da se bodo zato še hitreje pomadžarili, saj naj bi bilo dokazano, da Slovenci v madžarskih vaseh hitro opuščajo slovenski jezik in uporabljajo raje madžarskega. Kot primer so navajali Dolgovaške in Lendavske gorice, kjer so Slovenci v vsakdanji komunikaciji govorili večinoma madžarsko. Odnos učiteljev do dela je bil kar primeren, čeprav je usposobljenost še šepala. Ideološko je bila večina učnih moči primerna, le dva ali trije naj bi bili odkriti nasprotniki oblasti, nekaj pa, kot je zapisal šolski nadzornik, »se jih še lovi«. Nekateri starejši učitelji se pri obravnavi političnih vprašanj niso počutili dovolj prepričljivo, to pa zato, ker »nosijo s seboj

⁷³ PAM, fond OLO Lendava, Pregled osnovnih šol in sedemletk OLO Lendava, 13. 5. 1947, AŠ 11.

⁷⁴ PAM, fond OLO Lendava, Pregledi osnovnih šol, 11. 4. 1947, AŠ 11.

⁷⁵ Šolska kronika šole v Dolnji Lendavi.

še precejšen tovor preteklosti, malomeščanskih razvad in navad«. Pri tem so se bolj izkazali mlajši, saj so pri zunajšolskem delu bolj pravilno vključili množične organizacije.⁷⁶

Kakšni so bili uspehi in kakšna je bila struktura osnovnega šolstva v okraju Dolnja Lendava ob koncu šolskega leta 1946/47? Število otrok, ki je končalo samo katerega od prvih treh razredov osnovne šole, je pri oblasteh zbuvalo največjo skrb. V krajih lendavskega okraja je tako 142 otrok končalo samo prvi razred, 237 drugega in 341 tretjega. Ob tem je bilo celo še 41 nepismenih.⁷⁷

Tabela 5: Uspehi učencev na osnovnih šolah v okraju Lendava ob koncu šolskega leta 1946/47⁷⁸

RAZRED	Število učencev ob zaključku šolskega leta	Končali razred	Končali razred v odstotkih
I.	843	639	75,8
II.	770	667	86,6
III.	669	475	71
IV.	635	481	75,7
SKUPAJ I.-IV.	2917	2262	77,5
V.	598	386	64,5
VI.	292	198	67,8
VII.	79	64	81
VIII.	-	-	-
SKUPAJ V.-VIII.	969	648	66,9
SKUPAJ I.-VIII.	3886	2910	74,9

V povprečju je nižje razrede osnovne šole končalo 77,5 odstotka otrok, višje razrede pa le 66,8 odstotka. Najmanj učencev je končalo peti razred osnovne šole, in sicer 64,5 odstotka. Večji osip učencev v petem razredu kaže na težave ob prehodu na višjo raven izobraževanja. Skupaj je bilo na vseh šolah 95 oddelkov, od tega je bilo samo šestnajst manjšinskih. Preveliko število otrok v posameznih oddelkih je prav tako onemogočalo bolj kakovostno pedagoško delo. Prevladovali so namreč oddelki, v katerih je bilo med štirideset in petdeset otrok. Takšnih je bilo 33. V enajstih oddelkih je bilo celo več kot petdeset otrok in v štirih nad šestdeset. Manj kot trideset otrok je bilo le v dvajsetih oddelkih, v 25 pa med trideset in štirideset.⁷⁹

⁷⁶ PAM, fond OLO Lendava, Poročilo o drugem nadzorovanju šol, 10. 7. 1947, AŠ 11.

⁷⁷ PAM, fond OLO Lendava, Mladina, ki ni dovršila osnovnošolske izobrazbe, 27. 5. 1947, AŠ 11.

⁷⁸ PAM, fond OLO Lendava, Statistični list ob zaključku šolskega leta 1946/47, AŠ 11.

⁷⁹ Prav tam.

Med učenci je bilo po narodnostni sestavi 2908 Slovencev, 952 Madžarov, 24 Hrvatov in po en Bolgar ter Nemeč. Dodaten izziv za učitelje so prav gotovo predstavljale precejšnje razlike v starosti med učenci v posameznih razredih. Starostna struktura, še posebej v nižjih razredih, je bila precej pestra. V prvem razredu so tako bili učenci letnikov od 1934 do 1940, največ je bilo rojenih leta 1939. Z višjimi razredi se je starostni razpon med otroki zmanjševal. V sedmem razredu so bili tako učenci, rojeni večinoma med letoma 1932 in 1934.⁸⁰

Večjo sistematičnosti pri šolskem delu potrjuje tudi želja oblasti, da ugotovi, ali in kje bodo učenci nadaljevali šolanje po končani šolski obveznosti, in spremljanje njihovega socialnega statusa. K temu so jih je napotile zlasti potrebe petletnega plana, ki so narekovale bolj načrtno usmerjanje otrok v poklice. Z zbranimi podatki bi nato lažje določili šolske okoliše novih sedemletk oziroma nižjih gimnazij in na ta način poskušali doseči večjo enakopravnost pri doseganju višje ravni izobrazbe za vse otroke. V lendavskem okraju je velika večina otrok, in sicer 440, nameravala po končani obveznosti izstopiti iz šolanja in ostati doma. Le 81 učencev naj bi se vpisalo na srednje šole, 107 pa jih je želelo vstopiti v obrt oziroma v vajeniško izobraževanje.⁸¹ Po socialnem izvoru so v okraju prevladovali mali kmetje z manj kot dvema hektaroma zemlje.

Tabela 6: Učenci osnovnih šol lendavskega okraja po socialnem izvoru⁸²

Učenci po socialnem izvoru	Št. učencev
Industrijski delavci	128
Poljedelski delavci	503
Kmetje do 2 ha	1777
Kmetje do 2–5 ha	1090
Kmetje do 5–10 ha	157
Kmetje nad 10 ha	14
Srednji in malo obrtniki, trgovci	145
Državni in privatni nameščenci, vojska	48
Upokojenci	3
Svobodni poklici	21
Veliki trgovci, veliki obrtniki	–
SKUPAJ	3886

⁸⁰ Prav tam.

⁸¹ Prav tam.

⁸² PAM, fond OLO Lendava, Statistični list ob zaključku šolskega leta 1946/47, AŠ 11.

Za primerjavo naj navedem uspehe otrok na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi in njihov socialni status. Učni uspeh na lendavski nižji gimnaziji je bil v primerjavi z uspehom v višjih razredih osnovnih šol precej boljši. Na gimnazijo so namreč prihajali le boljši, sposobnejši in za učenje bolj motivirani učenci, ki so večinoma nameravali nadaljevati šolanje. Po drugi strani je bil uspeh deloma odraz socialnega izvora otrok. Čeprav so tudi na nižji gimnaziji prevladovali otroci malih kmetov, je bil delež otrok obrtniškega in trgovskega sloja ter delež otrok državnih nameščencev (uslužbencev) na njej neprimerljivo višji kot na osnovnih šolah v okraju. Ob tem je treba upoštevati, da so bili enako sposobni otroci iz oddaljenejših in bolj odmaknjenih krajev v primerjavi z otroki iz Dolnje Lendave zapostavljeni, saj so se zaradi večje oddaljenosti do edine nižje gimnazije v okraju redkeje odločali za vpis nanjo. Načrtovana mreža sedemletk na podeželju naj bi ravno v takih primerih omogočila enakopravnejše pogoje za pridobivanje višje izobrazbene vsem otrokom, ne glede na njihov kraj bivanja ali socialni status.

Tabela 7: Uspehi učencev na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi ob koncu šolskega leta 1946/47⁸³

RAZRED	Število učencev ob zaključku šolskega leta	Niso končali razreda	Končali razred v %
I.	40	4	90
II.	61	3	95
III.	33	2	94
IV.	30	1	97
SKUPAJ I.-IV.	164	10	94

Na nižji gimnaziji je poučevalo osem učiteljev. Po izobrazbi sta dva bila suplenta, trije so imeli višjo pedagoško šolo, dva sta bila strokovna učitelja posebnih šol s potrebnimi izpiti in en je bil osnovnošolski učitelj z opravljenim praktičnim izpitom.⁸⁴

Edina sedemletka v Odrancih, ustanovljena pred začetkom šolskega leta 1947/48, se je po pričakovanjih soočala s številnimi težavami.⁸⁵ Zaradi pomanjkanja učbenikov se je pouk na njej začel z enomesečnim zamikom. Otroci kljub poostrenemu kriteriju v četrtem razredu osnovne šole niso obvladali niti osnovnih pojmov. Na sedemletki sta poučevala dva pripravnika in en učitelj – tečajnik. Zaradi pomanjkanja prakse so imeli vsi težave v metodiki

⁸³ PAM, fond OLO Lendava, Statistični list za Nižjo gimnazijo v Dolnji Lendavi ob zaključku šolskega leta 1946/47, AŠ 11.

⁸⁴ Prav tam.

⁸⁵ Vestnik Ministrstva za prosveto LRS, 13. 9. 1947, št. 12, str. 126.

poučevanja. Po eni strani so pri obravnavi snovi zahajali v osnovnošolski način razlage, po drugi strani pa so jo podajali preveč strokovno in »profesorsko«. Pouk je bilo že tako ali tako premalo nazoren, saj na šoli niso imeli nikakršnih učil. Uspeh ob koncu prvega poletja je bil zelo slab, saj je od 49 otrok imelo pozitivne ocene samo dvajset učencev, in tudi disciplina je precej šepala. Kljub temu so učitelji opazili, da otroci v sedemletki delajo več in boljše kot v višjih razredih osnovnih šol, in da so jo tudi starši sprejeli kot pomembno pridobitev za kraj.⁸⁶

Tabela 8: Učenci nižje gimnazije v Dolnji Lendavi po socialnem izvoru⁸⁷

Učenci po socialnem izvoru	Št. učencev
Industrijski delavci	9
Poljedelski delavci	5
Kmetje do 2 ha	65
Kmetje do 2–5 ha	23
Kmetje do 5–10 ha	–
Kmetje nad 10 ha	–
Srednji in malo obrtniki, trgovci	35
Državni in privatni nameščenci, vojska	24
Upokojenci	2
Svobodni poklici	1
Veliki trgovci, veliki obrtniki	–
SKUPAJ	164

Na manjšinskih šolah tudi v novem šolskem letu število madžarskih oddelkov ni ustrezalo dejanskim potrebam. Na šolah v Dolgi vasi, Čentibi in Kapci so tako še naprej poučevali učitelji, ki niso znali madžarsko. Ob tem se je vedno bolj kazala potreba po ustanovitvi posebne sedemletke za Madžare. Otroci madžarske narodnosti, ki so se vpisali na nižjo gimnazijo v Lendavi, zaradi preslabega znanja slovenskega jezika niso mogli slediti snovi, čeprav so bili sicer za gimnazijo dovolj sposobni. Pri sedemletki oziroma nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi bi zato morali osnovati madžarske vzporednice. Poleg tega naj bi po načrtih prosvetnih oblasti imelo v prihodnje še nekaj sedemletk v okraju madžarske oddelke. Najlažje bi jih odprli na sedemletkah v Gaberju, Genterovcih in Dobrovniku. V manjšinskih oddelkih je bil napredek pri

⁸⁶ PAM, fond OLO Lendava, Nadzorniško poročilo ob prvem polletju 1947/48, AŠ 19, Zapisnik 2. redne mesečne učiteljske konference 3. 11. 1947 na šoli v Odrancih, AŠ 35.

⁸⁷ Prav tam.

slovenščini precej skromen, pri madžarskem jeziku pa ga sploh ni bilo mogoče ugotavljati, saj ga šolski nadzorniki niso obvladali. Njihovo delo v teh razredih je bilo do tedaj tako le provizorično.⁸⁸ Struktura manjšinskega šolstva ni bila ob koncu šolskega leta 1947/48 bistveno drugačna kot prvi dve leti po vojni. V pregledu manjšinskih šol manjkata šoli v Mostju in Genterovcih, kar pomeni, da na obeh manjšinska oddelka v praksi nista delovala. Zgolj na papirju je obstajal po en manjšinski oddelek še na šolah v Dolgi vasi, Čentibi in v Kapci. V njem sta bila združena prvi in drugi razred. Prav tako je po en manjšinski oddelek obstajal v Dolnji Lendavi in Gaberju, vendar so bili tukaj v njem združeni prvi, drugi in tretji razred. V Dobrovniku in Gornjem Lakošu sta bila po dva manjšinska oddelka. V prvem sta bila na obeh šolah združena prvi in drugi razred, v drugem pa tretji in četrti razred. Prav tako so imele po dva manjšinska oddelka šole v Dolini, Radmožancih in Petišovcih. Tukaj sta bila v prvem razredu združena prvi in drugi razred, drugega pa so obiskovali učenci od tretjega do sedmega razreda. V Motvarjevcih je bil odprt le en madžarski oddelek, v katerem je bilo združenih vseh sedem razredov. Šoli v Motvarjevcih in Gornjem Lakošu sta bili dejansko edini v celoti manjšinski, saj nista imeli slovenskih razredov. Skupno je manjšinske oddelke obiskovalo 640 otrok. Spomniti je treba, da je bilo med njimi tudi nekaj otrok slovenske narodnosti.⁸⁹

S šolskim letom 1948/49 so oblasti ukinile peti razred na lendavski osnovni šoli. Veljalo je namreč, da na šolah, na katerih so imeli oddelke sedemletke, niso smeli obstajati vzporedni oddelki višje osnovne šole, v krajih z nižjimi gimnazijami pa je bilo treba postopoma ukiniti peti razred osnovnih šol.⁹⁰ Pred začetkom tega šolskega leta so na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi odprli prvi vzporedni manjšinski razred za madžarske dijake, saj se je nanjo vpisalo dovolj veliko število otrok z madžarskim maternim jezikom.⁹¹ Prav tako sta bila odprta po en oddelek sedemletke na šoli v Črenšovcih in na šoli v Veliki Polani. Prebivalstvo je želelo še sedemletko v Bogojini, vendar so ustanovitve zaradi pomanjkanja dovolj usposobljenih učiteljev preložili na naslednje leto.⁹²

Pomanjkanje kadra je bilo v lendavskem okraju kritično. Kar dvajset oddelkov na osnovnih šolah ni imelo svojega učitelja, štirideset oddelkov pa je

⁸⁸ PAM, fond OLO Lendava, Nadzorniško poročilo ob prvem polletju 1947/48, AŠ 19.

⁸⁹ PAM, fond OLO Lendava, Statistični list za manjšinske šole in oddelke, 31. 7. 1948, AŠ 20.

⁹⁰ Vestnik Ministrstva za prosveto LRS, 28. 2. 1948, št. 2, str. 8.

⁹¹ PAM, fond OLO Lendava, Paralelke z madžarskim učnim jezikom na nižji gimnaziji Dolnja Lendava, 14. 7. 1948, AŠ 19.

⁹² PAM, fond OLO Lendava, Inštruktorsko poročilo, oktober 1948, AŠ 19. Glej tudi Vestnik Ministrstva za prosveto LRS, 28. 2. 1948, št. 2, str. 8.

imelo zaradi tega skrajšan pouk. Najslabši je bil položaj na sedemletkah. V Odrancih, kjer je bilo šest oddelkov, od tega dva oddelka sedemletke, je bilo le pet učnih moči. Na šoli v Črenšovcih so imeli sicer šest učiteljev, vendar so kar trije želeli oditi na industrijske šole. Prav tako je primanjkovalo ustrezno izobraženega kadra za oddetek sedemletke v Veliki Polani.⁹³

Brez dvoma je največjo oviro pri napredku šolstva v lendavskem okraju predstavljala nizka organiziranost vaških šol. Struktura šolstva se ni izboljšala, saj so še vedno prevladovale nižje organizirane šole, to je šole z enim, dvema ali tremi oddelki. Takšnih je bilo junija 1949 kar 22.⁹⁴ Terenske razmere za njihovo združitev so bile sicer kar ugodne, zato so okrajne oblasti želele čim prej zgraditi nova šolska poslopja. Nujno bi jih potrebovali predvsem v Turnišču, Črenšovcih in v Srednjo Bistrici, kjer so imeli le tri učilnice za sedem razredov otrok. V Črenšovcih je bilo poslopje majhno in zaradi vlage neprimerno. Zaradi načrtovane ukinitve šole v Petišovcih in preselitve celotne vasi ob načrtovani izgradnji naftne industrije bi bila potrebna še nova šola za otroke iz vasi Dolina, Čentiba in Pince.⁹⁵ Zlasti pri manjšinskem šolstvu bi bilo mogoče doseči opaznejši napredek le z izgradnjo novih šolskih poslopij in z ustanovitvijo sedemletk za madžarsko manjšino. Delo v nižjih razredih manjšinskih oddelkov je najbolj ovirala slaba založenost šol z madžarskimi čitankami za drugi in tretji razred. Za četrti razred jih šole kljub večkratnim intervencijam sploh niso dobile.⁹⁶ V višjih razredih nižje organiziranih osnovnih šol, tako manjšinskih kot slovenskih, je pouk potekal po skrčenem učnem načrtu. To je v primerjavi s šolami, na katerih so imeli za vsak višji razred poseben oddetek, pomenilo, da so posamezni predmeti v predmetniku obsegali manj ur. Ob tem kemije navadno sploh niso poučevali, fizike pa so imeli le za vzorec.⁹⁷ Razmere v novo ustanovljenem manjšinskem razredu na nižji gimnaziji v Lendavi so bile še posebej zaskrbljujoče. Imeli niso niti enega učbenika in nobene čitanke v madžarskem jeziku. Učitelji so morali pri poučevanju improvizirati, saj pravega učnega načrta ni bilo. S slovenskim učnim načrtom si pri madžarskem jeziku namreč niso mogli prav veliko pomagati. Zato so predlagali, da bi kot pripomoček uporabljali kar učni načrt za madžarske gimnazije.⁹⁸

Med 910 otroki madžarske narodnosti v okraju je novembra 1948 manjšinske oddelke obiskoval 701 učenec. To je bilo nekoliko več kot ob zaključki prejšnjega šolskega leta. Ostali so zaradi želja staršev hodili v slovenske

⁹³ Prav tam.

⁹⁴ PAM, fond OLO Lendava, Prosvetna problematika okraja Lendava, 8. 6. 1949, AŠ 34.

⁹⁵ PAM, fond OLO Lendava, Inštruktorsko poročilo, oktober 1948, AŠ 19.

⁹⁶ PAM, fond OLO Lendava, Podatki o manjšinskih šolah in poročilo, 17. 11. 1948, AŠ 19.

⁹⁷ PAM, fond OLO Lendava, Predmetnik za višjo osnovno šolo, 4. 9. 1948, AŠ 10.

⁹⁸ PAM, fond OLO Lendava, Podatki o manjšinskih šolah in poročilo, 17. 11. 1948, AŠ 19.

oddelke ali pa so bili zaradi pomanjkanja učnih moči in premajhnega števila učencev prisiljeni obiskovati slovenski pouk. Takšni primeri so bili pogosti zlasti v višjih razredih osnovnih šol, saj je bilo zanje le malo madžarskih manjšinskih oddelkov. Za višje manjšinske oddelke osnovnih šol navodil za organizacijo pouka slovenskega jezika ni bilo. Novi učni načrt je dajal podrobna navodila za nižje razrede osnovne šole, višjih pa ni omenjal. Zato so se v lendavskem okraju sami odločili tako, da so poučevali po tri ure slovenščine v manjšinskih razredih višje osnovne šole. Ti razredi sicer samostojno niso nikjer obstajali, saj so jim bili priključeni učenci četrtil in ponekod še tretjih razredov. Praksa v manjšinskih oddelkih je sčasoma pokazala, da je slovenščino bolj primerno uvesti šele v drugem razredu namesto v prvem. V prvem naj bi se tako otroci najprej naučili brati madžarsko, v drugem razredu pa še slovensko.⁹⁹

Porast zanimanja prosvetnih oblasti za madžarsko manjšino se odraža tudi v bolj podrobnem spremljanju manjšinskih šol med šolskim letom. V Dobrovniku je bilo tako na šoli po narodnosti 67 Slovencev in 153 Madžarov. Od skupnega števila 220 šoloobveznih otrok je tri slovenske oddelke obiskovalo 114 otrok, dva madžarska pa 106. Torej je kar 47 madžarskih otrok obiskovalo slovenske oddelke. Za višjo osnovno šolo so namreč delovali samo slovenski oddelki in vanje je bilo vključenih 23 učencev madžarske narodnosti. To pomeni, da je 24 madžarskih otrok obiskovalo slovenske oddelke na nižji stopnji, in to kljub temu, da sta v kraju obstajala tudi madžarska oddelka z nižjimi razredi. V Dolini je bilo 82 madžarskih otrok in po trije slovenske in hrvaške narodnosti. Slednji so morali obiskovati oba madžarska oddelka z višjimi in nižjimi razredi, saj slovenskih ni bilo. Učitelji so jim posvečali posebno skrb, da bi se učili tudi slovenski jezik. Na šoli v Dolnji Lendavi je bilo 14 hrvaških, 128 slovenskih in 94 otrok madžarske narodnosti. Delovalo je pet slovenskih oddelkov od prvega do četrtega razreda in samo en oddelek za Madžare od tretjega do četrtega razreda. Tudi tukaj je večje število madžarskih otrok, in sicer 44, na željo staršev obiskovalo slovenski pouk. Otroci prvega in drugega razreda madžarske narodnosti so hodili k pouku tudi v Dolgo vas, otroci tretjega in četrtega razreda iz Dolge vasi pa v Dolnjo Lendavo. Višjih razredov osnovne šole v Dolnji Lendavi ni bilo, saj so učenci hodili v prvi razred nižje gimnazije. V Dolgi vasi je bilo 41 otrok slovenske narodnosti in petdeset Madžarov. Imeli so dva slovenska oddelka za razrede od prvega do četrtega ter en madžarski oddelek za razrede od prvega do drugega. Tudi tukaj je deset madžarskih otrok obiskovalo slovenska oddelka. Na šoli v Čentibi je bilo 27 otrok slovenske narodnosti in 59 madžarske. Delovala sta po en slovenski oddelek od prvega do četrtega razreda ter en madžarski od prvega do drugega.

⁹⁹ Prav tam.

Višji razredi osnovne šole so bili priključeni k matični šoli v Dolnji Lendavi, trideset otrok madžarske narodnosti pa je obiskovalo slovenska oddelka.

Tabela 9: Učno osebje v manjšinskih oddelkih v okraju Dolnja Lendava po narodnosti in znanju jezika, november 1948¹⁰⁰

ŠOLA		Ime	Narodnost	Znanje jezika	
				slovensko	madžarsko
1	DOBROVNIK	Jožef Časar	Madžarska	Še dobro	Perfektno
		Amalija Ferjan	Slovenska	Perfektno	Dobro
2	DOLINA	Gizela Horvat	Madžarska	Dobro	Perfektno
		Šarlota Rona	Madžarska	Še dobro	Perfektno
3	DOLNJA LENDAVALA	Estera Kozjek	Slovenska	Perfektno	Dobro
4	DOLGA VAS	Marija Čerani	Slovenska	Precej dobro	Dobro
5	ČENTIBA	Jolanda Doma	Madžarska	Slabo	Perfektno
6	GABERJE	Ana Pucko	Madžarska	Še dobro	Prav dobro
7	GORNJI LAKOŠ	Marjeta Rous	Slovenska	Perfektno	Obvlada
		Marija Klajnšček	Slovenska	Perfektno	Dobro
8	KAPCA	Ivan Horvat	Slovenska	Perfektno	Obvlada
9	MOTVARJEVCI	Jožef Kepe	Madžarska	Zadovoljivo	Perfektno
10	PETIŠOVCI	Ana Barbarič	Slovenska	Perfektno	Precej dobro
		Franjo Barbarič	Slovenska	Obvlada – meša s hrvaščino	Perfektno
11	RADMOŽANCI	Štefka Horvat	Slovenska	Perfektno	Še dobro
		Jože Kolarič	Slovenska	Perfektno	Perfektno
12	GENTEROVCI	Terezija Rous	Slovenska	Perfektno	Dobro

V Gaberju je bilo 47 slovenskih in 55 otrok madžarske narodnosti ter dva slovenska in en madžarski oddelek. Za višjo osnovno šolo je deloval le slovenski oddelek, saj je madžarski oddelek vključeval samo učence od prvega do tretjega razreda. Zato je 25 otrok madžarske narodnosti, predvsem višjih razredov, obiskovalo slovenski oddelek. Na šoli v Gornjem Lakošu so bili trije Slovenci in 103 otroci madžarske narodnosti. Delovali so trije madžarski oddelki, vključujoč tudi razrede od četrtega do petega, in noben slovenski. Poleg Doline je bil to povsem madžarski kraj. Na Kapci je bilo 24 slovenskih otrok in 83 učencev madžarske narodnosti. Dva slovenska oddelka sta združevala

¹⁰⁰ PAM, fond OLO Lendava, Podatki o manjšinskih šolah, AŠ 19.

otroke od tretjega do sedmega razreda, en madžarski pa od prvega do drugega razreda. V prvem in drugem razredu Slovencev ni bilo več, zato pa je kar 51 otrok madžarske narodnosti obiskovalo slovenski pouk v višjih razredih. V Motvarjevcih je bil na šoli le en otrok slovenske narodnosti in štirideset Madžarov. Deloval je samo madžarski oddelek z otroki od prvega do sedmega razreda. V Petišovcih je bilo na šoli 43 Slovencev, pet Hrvatov in 79 Madžarov. Šola je bila pravzaprav dvojna dvorazrednica, saj sta bila na njej organizirana po dva slovenska oddelka ter po dva madžarska z višjimi razredi. V Radmožancih je bilo šestnajst otrok slovenske narodnosti in 57 Madžarov. Slovenskega oddelka na šoli ni bilo. Obstajala sta le dva madžarska, vključujoč tudi višje razrede. Dejansko so zaradi precejšnega števila slovenskih otrok na šoli poučevali pol slovensko in pol madžarsko. V Genterovcih je bil na šoli en otrok slovenske narodnosti in 26 Madžarov. Odprt je bil sicer madžarski oddelek, vključujoč razrede od prvega do sedmega, vendar so učenci prejšnje leto hodili v Radmožance, saj na šoli ni bilo učitelja. Čeprav je bilo v Mostju ob 79 slovenskih otrocih 29 učencev madžarske narodnosti, manjšinskega oddelka zaradi pomanjkanja prostora niso mogli odpreti. Potrebovali bi vsaj dve učilnici.¹⁰¹

Konec šolskega leta 1948/49 je bilo v lendavskem okraju skupaj s tremi sedemletkami trideset osnovnih šol, vključno s podružnicami, ter nižja gimnazija v Dolnji Lendavi. Aprila 1949 je bila zaradi preselitve vasi ukinjena šola v Petišovcih. Namesto nje so ustanovili enorazrednico v koloniji kraj Petišovci, saj ta del vasi ni bil preseljen, večino otrok madžarske narodnosti pa so prešolali na bližnje šole.¹⁰² Vseh učencev v lendavskem okraju je bilo na osnovnih in sedemletnih šolah 3738. Na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi je bilo še 247 učencev, od katerih je bilo 111 Madžarov. V sedemletke z nižjo gimnazijo vred je bilo tako od 853 otrok višjih osnovnih šol vključenih 353 otrok. To je bilo skoraj 45 odstotkov, kar pa je bilo daleč od načrtanega republiškega plana. Slovenska različica petletnega plana je namreč zahtevala, da bi v sedemletkah in nižjih srednjih šolah zajeli tri četrtine vse mladine.¹⁰³ Rezultat je bil slabši tudi od nekaterih po strukturi šol primerljivih okrajev. V okraju Maribor okolica so sedemletke na primer zajele 53 odstotkov vseh otrok.¹⁰⁴ Predpogoj za uspešno delo na višji stopnji je bilo izpolnjevanje učnih načrtov na nižji stopnji in še posebej v četrtilih razredih. Kljub temu da so snov

¹⁰¹ Prav tam.

¹⁰² Šolska kronika šole v Petišovcih.

¹⁰³ PAM, fond OLO Lendava, Prosvetna problematika okraja Lendava, 8. 6. 1949, AŠ 34. Ur. l. LRS, 2. 8. 1947, št. 31, Zakon o petletnem planu za razvoj narodnega gospodarstva LRS v letih 1947 do 1951, člen 21, str. 221.

¹⁰⁴ Maček, *Partijska prosvetna politika 1945–1955 na primeru šolstva v Mariboru in okolici*, str. 156.

večinoma predelali, so jo navadno obravnavali presplošno in jo premalo utrdili. Pisni izdelki otrok so bili večinoma še slabi, saj je primanjkovalo zvezkov, papirja in črnila. Najbolj boleča točka so bili predmeti lepomisla, petje, risanje, telovadba ter ročna dela. Metodiko teh predmetov so učitelji le slabo poznali. Splošno prepričanje je bilo, da so, če so pri glavnih predmetih predelali učno snov, učni načrt izpolnili v celoti.¹⁰⁵

Podatki o učnih uspehih na sedemletkah ne dajejo najbolj realne podobe, saj so se kriteriji ocenjevanja med šolami še zelo razlikovali. Na sedemletki v Črenšovcih je ob koncu šolskega leta 1948/49 zaključilo razred 66,7 odstotka dijakov, v Veliki Polani 82,3 odstotka in v Odrancih kar 90,5 odstotka dijakov. V povprečju je bilo torej na vseh treh sedemletkah uspešnih skoraj osemdeset odstotkov dijakov. Na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi je razred zaključilo tri četrtine dijakov.¹⁰⁶ Sodeč po izkazanih rezultatih, so bile sedemletke in nižja gimnazija v lendavskem okraju bolj uspešne kot drugod v Sloveniji. Podatke je treba brati s pomislekom, pa tudi primerjava rezultatov je zaradi različnih pogojev dela sedemletk, majhnega števila oddelkov in dijakov ter neenotnih kriterijev pri pouku skoraj nemogoča. Poleg tega so bili dijaki na sedemletkah v lendavskem okraju v nasprotju s slovenskim povprečjem bolj uspešni od dijakov na nižji gimnaziji. V Sloveniji je bilo recimo na sedemletkah 35,8 odstotka otrok z negativnimi ocenami, na nižjih gimnazijah pa je bilo takih kar 46 odstotkov.¹⁰⁷ V šolskega letu 1949/50 se je trem dotedanjam sedemletkam pridružila še sedemletka v Bogojini. Imela je dva oddelka petega razreda. Uspeh naj bi bil kar zadovoljiv.¹⁰⁸

Učitelji so ob šolskih zadolžitvah skoraj v celoti prevzeli tudi skrb za ljudsko prosvetno delo na vasi, saj drugih ljudsko prosvetnih aktivistov ni bilo. Leta 1946 je bil ustanovljen Okrajni ljudsko prosvetni svet v Dolnji Lendavi.¹⁰⁹ Ta je po vaseh ustanavljal knjižnice in organiziral krajevne ljudskoprosvetne svete. V vaseh z madžarsko manjšino je v knjižnicah najbolj primanjkovalo knjig v madžarskem jeziku. Tudi ustreznih madžarskih dramskih del je bilo zelo malo. Do leta 1949 je bilo ustanovljenih še 22 krajevnih ljudsko prosvetnih svetov. Konec leta 1948 so ustanovili še Sindikalno kulturno umetniško

¹⁰⁵ PAM, fond OLO Lendava, Inštruktorsko poročilo za mesec maj 1949, AŠ 34.

¹⁰⁶ Leskošek, Končni uspehi, str. 335.

¹⁰⁷ Mehora, Naše sedemletke, str. 100.

¹⁰⁸ PAM, fond OLO Lendava, Zapisniki učiteljskih konferenc, maj – junij 1950, AŠ 43.

¹⁰⁹ Za koordinacijo ljudsko prosvetnega dela na terenu so skrbeli okrajni in krajevni ljudsko prosvetni sveti. Bili so izrazito politični organ, odgovoren za enotno in pravilno linijo dela. Njegovi člani so bili navadno referent za ljudsko prosveto prosvetnega odseka ljudskega odbora ter odgovorne osebe za to delo pri odboru OF, v sindikatih, mladinski in ženski organizaciji ter v samostojnih društvih. Bili so osnovna organizacijska oblika, ki je omogočala partiji iniciativo in nadzor nad prosvetnim delom na terenu.

društvo Miško Kranjec v Dolnji Lendavi s petimi sekcijami, aprila 1949 pa je bilo ustanovljeno tudi Izobraževalno umetniško društvo Tone Ploj v Črenšovcih s štirimi sekcijami. V madžarskih vaseh je delovalo pet kulturnih društev, ki pa zaradi pomanjkanja kadra niso bila preveč aktivna. Ljudskih knjižnic je bilo v okraju 32 z nekaj več kot 9000 knjigami. Kar nekaj so jih vodili učitelji in ob tem opravljali vse knjižničarske posle.¹¹⁰

V okraju je bila samo ena ustanova za predšolsko vzgojo, in sicer dom igre in dela v Lendavi. Obiskovali so ga večinoma otroci staršev, zaposlenih v proizvodnji nafte, in otroci uslužbencev ljudskega odbora oziroma drugih javnih ustanov. V vrtcu so bile zaposlene samo tri pripravnice. Na terenu so zanimanje za ustanovitev doma igre in dela pokazale samo matere iz kmetijske zadruge v Črenšovcih, vendar tam zanj ni bilo prostora in primerne opreme. Oblasti so menile, da bi lahko vzgojne ustanove na vasi najbolj pripomogle k njeni hitrejši preobrazbi. Materam so želele odvzeti skrb za otroke, za kar pa naj bi bilo potrebnega veliko prepričevanja, »saj se ljudje na vasi še bojijo takšnih ustanov.« Dijaški dom v Dolnji Lendavi je bil prenatrpan. Bil je brez stalnega upravitelja, vzgojno delo pa ni teklo po načrtih. Učitelji in profesorji, ki so opravljali redni pouk, namreč niso mogli posvečati dovolj skrbi še pravični ideološki vzgoji otrok. Stare navade, kot je bil obisk cerkve pred poukom, so bile zato še močno razširjene.¹¹¹

Vodstvo nižje gimnazije je bilo ob tem večkrat deležno očitkov, da strokovno in ideološko ni dovolj energično in usposobljeno. Ostali učitelji na gimnaziji so bili po eni strani strokovno in delovno primerni, toda preveč ideološko in politično mlačni.¹¹² Do vprašanja informbiroja in politične problematike v zvezi z njegovo resolucijo so bili lendavski učitelji očitno bolj neodločni, saj se s to problematiko na svojih sestankih skorajda niso ukvarjali. Kot so ugotavljale prosvetne oblasti v Lendavi, odkritih pristašev resolucije v okraju sicer ni bilo, vendar pa naj bi bili med učitelji tudi taki, »ki vsaj v mislih odobravajo informbirojevščino.«¹¹³

Že s šolskim letom 1946/47 so oblasti močno zaostriale odnos do vere. Tako so prepovedale vse verske obrede in cerkvena slavlja v šolah ter odstranile iz učilnic križe. Strožji odnos do verouka dokazujejo natančni statistični pregledi. Te so morali pripravljati okrajni prosvetni odseki od začetka leta 1947. Pri svojih prizadevanjih oblasti niso bile posebej uspešne. Odklonitev prošenj za poučevanje verouka pogosto ni dala rezultatov. Tam, kjer učitelj ni dobil dovoljenja oblasti za poučevanje, so se otroci zbirali v cerkvi. V večini krajev

¹¹⁰ PAM, fond OLO Lendava, Prosvetna problematika okraja Lendava, 8. 6. 1949, AŠ 34.

¹¹¹ Prav tam.

¹¹² Prav tam.

¹¹³ Prav tam.

lendavskega okraja je bil obisk spomladi 1948 še vedno stoodstoten. Več kot devetdeset odstoten je bil še v Dolnji Lendavi, Dolgi vasi, Radmožancih, Kobilju, Trnju, Črenšovcih in v Srednji Bistrici. V Bogojini, Turnišču in Petišovcih je znašal nekaj pod devetdesetimi odstotki. Manjši je bil na nižji gimnaziji v Lendavi, 51 odstotkov. V Črenšovcih, Dobrovniku in Srednji Bistrici je verouk potekal neredno. Poučevali ga niso v Motvarjevcih, kjer so bili vsi prebivalci kalvinske veroizpovedi, saj je bil tamkajšnji župnik zaradi nepravilnosti pri združnem delu obsojen na zaporno kazen. V Srednji in Dolnji Bistrici so imeli verouk le nekajkrat kot pripravo na birmo. V Veliki Polani je župnik zaradi protiljudskega delovanja izgubil dovoljenje za poučevanje verouka, nato pa ga je v drugem polletju poučeval v cerkvi kot pripravo na birmo.

Slika 2: Učenci v razredu (verjetno šola na Gornjem Lakošu)¹¹⁴

Tudi v Mali Polani verouka vse leto niso poučevali, zato ga je župnik nekaj tednov pred birmo organiziral v cerkvi.¹¹⁵ Še posebej priprave na birmo so v pomladanskih mesecih pokazale po mnenju oblasti »negativno stran ljudstva«. Takrat so nekateri duhovniki kazali posebno vnemo. Dogajalo se je celo, da so otroci zanemarjali pouk, samo da ne bi zamudili katekizma v cerkvi.¹¹⁶ Zlasti člani partije so se počutili osebno odgovorni za to, da otroci

¹¹⁴ PAM, Zbirka gradiva Mednarodnega arhivskega raziskovalnega tabora, AŠ 7/2/1.

¹¹⁵ PAM, fond OLO Lendava, Poročilo o poučevanju verouka na šolah v okraju Lendava, 15. 5. 1948, AŠ 19.

¹¹⁶ PAM, fond OLO Lendava, Nadzorniško poročilo za april 1948, AŠ 19.

ne bi obiskovali verouka. Zato so poskušali organizirati obšolske dejavnosti, s katerimi bi učitelji preprečili prihajanje otrok na ure verouka.¹¹⁷ V prvi polovici leta 1949 je bilo v okraju enajst duhovnikov, dovoljenje za poučevanje verouka je dobilo le šest duhovnikov. Ostalim so poučevanje prepovedali, ker so se prekršili proti zakonom.¹¹⁸

ZAČETEK BOLJ SISTEMATIČNEGA DELA IN VRNITEV K OSEMLETNI ŠOLSKI OBVEZNOSTI

Večje spremembe na šolskem področju so oblasti nakazale konec leta 1949. S strokovnimi problemi šolstva se je tega leta začel ukvarjati tudi politbiro CK KPS, ki je bil zaskrbljen zaradi slabih rezultatov. Zavzel se je za zaostritev discipline pri učencih in za večjo odgovornost med učitelji. Prvič so začeli obravnavati tudi slabe materialne razmere med učitelji.¹¹⁹ Na III. plenumu CK KPJ decembra 1949 v Beogradu so tako izpostavili nove razvojne smeri na področju šolstva ter zahtevali bolj sistematično in strokovno ukvarjanje s prosvetno problematiko. Namesto dotedanje sedemletke so predlagali ponovni prehod na osemletno obvezno izobraževanje z uvedbo male mature po štiriletni nižji gimnaziji. Tej stopnji bi sledile štiriletna višja gimnazija in druge srednje šole.¹²⁰ Do sedemletk so bili kritični zlasti v Sloveniji. Na seji politbiroja CK KPS januarja 1950 so ocenili, da so pomenile nazadovanje tudi v primerjavi s predvojnim stanjem. Zato naj bi se v Sloveniji v bodoče usmerili na nižje gimnazije, kjer pa jih ne bi bilo mogoče ustanoviti, bi sedemletke spremenili v osemletke.¹²¹

Sledeč splošnim usmeritvam III. plenuma CK ZKJ, so se na plenumu Okrajnega komiteja KPS Dolnja Lendava prvič resneje soočili s šolsko problematiko okraja. O šolskih vprašanjih so razpravljali bolj sproščeno, tokrat tudi s strokovnega vidika in ne le ideološko, kot je to bilo prej v navadi na sestankih učiteljske partijske celice. Ob tem so priznali tudi nekaj lastnih napak, storjenih do tedaj v odnosu do učiteljev in prosvetnih delavcev. Okrajni komite in množične organizacije so se tako pogosto do njih obnašale neprimerno. Zlasti partijski sekretarji so do učiteljev nastopali »diktatorsko«, namesto da bi jim nudili pomoč. Ob tem so člani partije na podeželju velikokrat gledali

¹¹⁷ PAM, fond OK KPS Lendava, Poročilo o delu pedagoške celice v januarju 1949, AŠ 2.

¹¹⁸ PAM, fond OLO Lendava, Prosvetna problematika okraja Lendava, 8. 6. 1949, AŠ 34.

¹¹⁹ Maček, *Partijska prosvetna politika 1945–1955 na primeru šolstva v Mariboru in okolici*, str. 187.

¹²⁰ Prav tam. Glej tudi Gabrič, *Šolstvo na Slovenskem v letih 1945–1951*, str. 85–86.

¹²¹ Maček, *Partijska prosvetna politika 1945–1955 na primeru šolstva v Mariboru in okolici*, str. 188.

na učitelje, zlasti na tiste, ki so prišli iz mesta, kot na »malomeščane«. Zaradi tega so se ti raje povezovali z večjimi kmeti in prihajali pod njihov vpliv. Da bi to preprečili, bi morali krajevni ljudski odbori učitelju priskrbeti primerno oskrbo ter stanovanje in tudi krajevni aktivisti bi morali biti bolj dovezetni za težave učiteljev ter jim prisluhniti. Spoznali so tudi, da so bili učitelji do tedaj preobremenjeni z zunajšolskim delom. Zato bi jih morali nekoliko razbremeniti, še posebej tečajnike – ti so prevladovali v lendavskem okraju – in jim pustiti več svobodnega razmišljanja in iniciative. To bi lahko dosegli s pomočjo razprav na sestankih sindikalnih podružnic. Prav tako bi bilo treba spremeniti način boja proti obiskovanju verouka. Še vedno je 71 odstotkov učencev prineslo potrdilo, da bodo obiskovali verouk. Ostali tega niso storili po zaslugi staršev, pač pa zato, ker nekaj šol ni imelo dovoljenja za poučevanje verouka. Oblast je menila, da bi morali namesto administrativnih ukrepov in prepovedi poučevanja več pozornosti nameniti vzgoji in prepričati otroke, da bi hodili k verouku. V bodoče bi zato morali duhovnike bolj zaposliti z raznimi sestanki in tudi množične organizacije naj bi prevzele večjo odgovornost pri pravilni vzgoji svojega članstva in ga na ta način odvrčale od obiskovanja verouka.¹²²

Med sklepi na plenumu naj omenim le tiste, ki so se dotikali predlogov za izboljšanje šolskega dela in skrbi za madžarsko manjšino. Ostali so bili predvsem ideološke in organizacijske narave. Skrb za izboljšanje učnih uspehov so naložili mladinski organizaciji, ki bi morala ustanoviti učne krožke v šolskih pionirskih odredih. Vse vaše partijske celice in množične organizacije bi morale skupaj z učitelji začeti boj proti »misticizmu« in verouku na šolah. Prevzeti bi morale še skrb za ureditev šolskih zgradb, šolskega vrta in okolice. Glede manjšinskega šolstva so partijci menili, da je v danih okoliščinah pravilno organizirano. S tečajniki madžarske narodnosti, ki so v Murski Soboti končevali učiteljski tečaj, bi lahko manjšinske oddelke kmalu zadovoljivo preskrbeli tudi s kadrom. Ob tem bi jim morali nuditi dovolj ideološke pomoči, še posebej v poznavanju nacionalnega vprašanja. Vsake tri mesece bi zato morali učitelje iz manjšinskih oddelkov sklicati na enodnevne tečaje, na katerih bi podrobno obravnavali nacionalno in združno vprašanje ter kulturno in prosvetno dejavnost madžarskih vasi. Nekaj sklepov se je dotaknilo tudi do tedaj zanemarjenega materialnega položaja učiteljev. Poverjeništvu za prosveto naj

¹²² PAM, fond OK KPS Lendava, Zapisnik izrednega zasedanja plenuma OK KPS Lendava, 25. 1. 1950. Oblast je septembra 1949 ustanovila Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LR Slovenije v Ljubljani, s katerim je hotela ločiti sebi naklonjeno duhovščino od Cerkvi zvestih duhovnikov. Zato je članom ponudila številne ugodnosti, mednje pa je kmalu uvrstila tudi dovoljenje za poučevanje verouka.

bi tako v prihodnje bolj natančno nadziralo izvajanje uredb o nastanitvi in preskrbi učiteljev, ljudski odbori pa bi morali poskrbeti za oskrbo šol.¹²³

Na uradnih konferencah vseh pedagoških delavcev okraja Lendava v začetku leta 1950 v Črenšovcih, Dobrovniku in Dolnji Lendavi so ob prisotnosti članov partijskega komiteja razpravljali o pomenu resolucije III. plenuma CK KPJ o nalogah v šolstvu ter o tem, kako jih praktično izvesti. V razpravi so opozorili na kar nekaj pomanjkljivosti v šolskem sistemu, a so večinoma povzeli ugotovitve partijskega plenuma. Učni načrti so bili po mnenju poverjenika za prosveto Franca Rogla preobsežni. V šolah so premalo pozornosti namenjali spoznavanju temeljnih zakonov dialektičnega in zgodovinskega materializma in zanemarjali kakovost pouka. Na sestankih so se strinjali, da bi morale prosvetne ustanove delati bolj intenzivno, reševati probleme samostojneje in ne le čakati na navodila nadrejenih organov. Ob primerni materialni preskrbi so poudarili tudi potrebo po nagrajevanju učiteljev in večji stalnosti na delovnem mestu. Največ napak so po mnenju šolnikov učitelji delali pri pouku zgodovine in računstva. Oblastni prosvetni inštruktor je poudaril, da je potrebna večja povezava med šolo, domom in življenjskimi izkušnjami. Pri pouku naj bi vzgojili novega človeka, »kateri bo v polni meri čutil, da je pripadnik tega naroda, jugoslovanske skupnosti, njegov odnos do KP pa ne bo le fraza, ampak da se bo ta odnos očital v dejanjih«. Pri ocenjevanju bi po njegovem mnenju morali v prihodnje upoštevati tudi odnos učenca do izgradnje socializma ter poenotiti kriterije med šolami. Za pouk bi se morali učitelji temeljiteje pripraviti in v pripravah nakazati didaktična načela, vzgojnost, nazornost in ideološko usmerjenost. Na konferencah so se prisotni zavzeli še za uvedbo praktičnih predmetov, to je gospodarstva, gospodinjstva in ročnega dela v učne načrte. Ker so učenci še v tretjem razredu slabo brali, so želeli še povečati zanimanje šolarjev za knjige. Glede sprejemnih pogojev za prestop na nižje gimnazije oziroma sedemletke so učitelji lendavske nižje gimnazije predlagali zaostritev vpisa, saj so po njihovem mnenju nanjo prihajali zelo slabi učenci. Predlog seveda ni bil sprejet, saj je bilo v nasprotju s temeljno usmeritvijo partijskih oblasti treba zagotoviti čim širšo dostopnosti višje ravni izobraževanja.¹²⁴

Na vseh konferencah so sprejeli sklepe, od katerih pa noben ne zadeva manjšinskega šolstva, za izboljšanje pedagoškega dela v okraju:

- proučiti snov o dialektičnem in zgodovinskem materializmu,
- izdelati priprave, iz katerih bo razvidna metodična zgrajenost učne ure, nakazana idejnost in upoštevana nazornost,

¹²³ PAM, fond OK KPS Lendava, Sklepi plenuma OK KPS Lendava, 25. 1. 1950, AŠ 1.

¹²⁴ PAM, fond OLO Lendava, Zapisnik uradnih konferenc vseh pedagoških delavcev okraja Lendava, 7.–11. 2. 1950, AŠ 43.

- izpopolniti se je treba v metodiki računskega in zgodovinskega pouka,
- vsak šolski kolektiv mora do konca leta pripraviti tri vzorne nastope,
- kvalificirani učitelji morajo nuditi pomoč pripravnikom, da v letu 1950 opravijo vse izpite,
- zbrati pripombe in predloge glede učnih načrtov in jih poslali poverjeništvu za prosveto,
- organizirati sodelovanje staršev, šole in množičnih organizacij pri vzgoji mladih s pomočjo vzgojnih/roditeljskih svetov,
- uskladiti letne delovne plane šol in množičnih organizacij,
- učiteljstvo bi moralo na svoje mesečne konference redno vabiti poročevalce za prosveto pri krajevnih ljudskih odborih in tudi šolski upravitelji naj bi prisostvovali njihovim sejam,
- v povezavi s krajevnimi ljudskimi odbori in množičnimi organizacijami morajo učiteljski kolektivi skrbeti za higiensko vzdrževanje šolskih prostorov, okolice šole, poslopja, dvorišča, šolskih vrtov, stranišč in vodnjakov,
- učiteljski kolektivi morajo s pomočjo krajevnih delavnic in pionirskih kolektivov izdelati šolska učila,
- ob koncu šolskega leta mora vsaka šola prirediti razstavo šolskih izdelkov.¹²⁵

Reforme, kot jih je določala resolucija III. plenuma CK ZKJ, so se na formalni ravni začele naslednje šolsko leto. Obstoječe štiri sedemletke v lendavskem okraju so preimenovali v nižje gimnazije. Na nižjih gimnazijah v Odrancih in Bogojini so imeli dva oddelka, po enega v prvem in drugem razredu. V Veliki Polani in Črenšovcih sta bila v prvem razredu dva oddelka, v drugem pa eden. Vse tri razrede je imela le nižja gimnazija v Dolnji Lendavi, in sicer po dva oddelka v prvih dveh razredih in enega v tretjem ter enako število madžarskih manjšinskih oddelkov v vseh treh razredih.¹²⁶ Uspeh med novimi nižjimi gimnazijami se je ob koncu prvega polletja precej razlikoval. Nihal je od samo 37 odstotkov pozitivnih v prvem razredu v Črenšovcih do skoraj tricetrinske uspešnosti v Veliki Polani. Še posebej skrb zbujujoč je bil uspeh na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi. V prvih štirih oddelkih prvega razreda v povprečju ni bilo uspešnih 74 odstotkov dijakov, v štirih oddelkih drugega razreda ni bilo uspešnih 51,3 odstotka, v dveh oddelkih tretjega razreda pa ni zaključilo razreda 60,7 odstotka otrok. Iz ohranjenih podatkov žal ni razvidno, ali je obstajala razlika v uspehu med madžarskimi in slovenskimi

¹²⁵ PAM, fond OLO Lendava, Sklepi učiteljskih uradnih sektorskih konferenc, 7., 10., 11. 2. 1950, AŠ 43.

¹²⁶ Objave Ministrstva za prosveto LRS, 20. 11. 1950, Določitev oddelkov na nižjih gimnazijah.

oddelki.¹²⁷ Na vseh petih nižjih gimnazijah v lendavskem okraju je bilo ob koncu prvega polletja 1950/51 755 otrok. Nobene negativne ocene nista imela 402 dijaka oziroma 53,2 odstotka.¹²⁸

Tabela 10: Število učencev z negativno oceno na nižjih gimnazijah okraja Dolnja Lendava ob koncu prvega poleta 1950/51¹²⁹

Nižja gimnazija	Število učencev	Učenci brez negativne ocene	Učenci brez negativne ocene v odstotkih
BOGOJINA	84	48	57,1
ČRENŠOVCI	95	66	69,5
DOLNJA LENDA	373	168	45,0
ODRANCI	95	44	46,3
VELIKA POLANA	108	76	70,4
SKUPAJ	755	402	53,24

Po podatkih sodeč, so imeli največ težav s slabim uspehom na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi. Vzroke za tako slabe rezultate, še posebej v prvem letniku, so v Lendavi pripisali zlasti nezadostnemu znanju iz osnovne šole, stalnim spremembam predmetnikov, pogostim menjavam učiteljev in nepravčasnemu nameščanju novih učnih moči na šoli. K nezadovoljivemu uspehu so svoj dežel prispevali tudi popoldanski pouk v tretjih razredih, oddaljenost otrok od šole ter slaba razsvetljava v nekaterih razredih, nedvomno pa tudi neustrezno izobražen učiteljski kader.¹³⁰

Izobrazbena struktura učiteljstva ni nikjer ustrezala, saj so se sedemletke dejansko le preimenovala v nižje gimnazije. Na vseh petih sta poučevala le dva profesorja, od tega je bil eden še pripravnik. Ob tem so bili na nižjih gimnazijah še štirje predmetni učitelji – pripravniki. Vsi ostali, to je skoraj tri četrtine, so bili po izobrazbi bodisi učitelji s končanim učiteljiščem bodisi učitelji – tečajniki.¹³¹ Na hudo zadrego z učiteljskim kadrom opozarja dejstvo, da so tik pred začetkom šolskega leta 1951/52 morali ukiniti že odobrena tretja razreda nižjih gimnazij v Veliki Polani in Odrancih. Odprli so samo tretji razred na

¹²⁷ PAM, fond OLO Lendava, Zapisniki učiteljskih konferenc v Bogojini, Veliki Polani, Črenšovcih in Odranci, november, december 1950, AŠ 53.

¹²⁸ PAM, fond OLO Lendava, Pregled uspeha ob prvem poletju 1950/51, AŠ 61.

¹²⁹ Prav tam.

¹³⁰ PAM, OLO Lendava, Zapisnik prve ocenjevalne konference na Nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi, 20. 11. 1950, AŠ 43.

¹³¹ PAM, fond OLO Lendava, Poročilo k predlogu za premestitve, 11. 4. 1951, AŠ 61.

nižji gimnaziji v Bogojini.¹³² Na največji nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi je bilo štirinajst zaposlenih. V Bogojini, Veliki Polani in Črenšovcih so bili po štirje zaposleni, v Odrancih pa le trije. Partijce je motilo tudi dejstvo, da nihče ni bil član komunistične partije. Izobrazbena struktura se tudi v naslednjem letu ni prav nič izboljšala. Tako je izmed vseh zaposlenih imel le en učitelj profesorsko izobrazbo, dva pa sta bila predmetna učitelja. Prvi je poučeval v Dolnji Lendavi. Vsi ostali niso dosegali primerne izobrazbe. V Odrancih in Polani so imeli celo po dve honorarni učni moči.¹³³

Novo ustanovljene nižje gimnazije so vzbujale med prebivalstvom in tudi med pedagoškim kadrom nasploh precej pomislekov. Do obveznega izobraževanja v tej obliki so bili kritični zlasti nekateri profesorji. Menili so, da gre pri tem za eksperimentiranje s srednjo šolo. Opozorili so na nevarnost, da bo splošna raven nižje gimnazije zelo upadla. Inšpekcije nižjih gimnazij, organizirane po vsej Sloveniji v začetku leta 1951, so v nasprotju s takšnim mnenjem ugotavljale, da so pomisleki na splošno neutemeljeni in da večina opravlja svojo nalogo primerno, ter da njihovi razredi kljub težkim pogojem ne zaostajajo za razredi v sestavu popolnih gimnazij. Pomanjkanje primernih prostorov, učil in strokovne izobrazbe bi po mnenju inšpektorjev lahko nadomestili »z veliko požrtvovalnostjo, s čutom odgovornosti in z ljubeznijo do otrok.«¹³⁴

Kot so nakazovala že polletna poročila, se uspeh na nižjih gimnazijah tudi ob zaključku leta ni bistveno popravil, in to kljub temu, da so med letom sprejeli več ukrepov za njegovo izboljšanje. Skladno z novimi smernicam prosvetne politike bi morali k boljšemu uspehu svojih otrok s povečanim zanimanjem za delo v šoli ter spremljanjem pouka prispevati svoj delež tudi starši. Na sestanku s starši na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi je bilo mogoče opaziti, da ti vzgajajo otroke še na star, »meščanski« način, in da za slabe ocene krivijo zgolj učitelja ter tako rušijo ugled šole in učiteljskega zbora. Po drugi strani se je oblast bala dvotirne vzgoje in možnega slabega vpliva domačega okolja na otroke. Zato je naročila šolskim kolektivom, da naj se v prizadevanju za izboljšanje dela v šoli čim tesneje povežejo s starši. Odnos med učiteljskim kolektivom in prebivalstvom je najmanj ustrezal v Odrancih, kjer so sicer imeli najlepšo šolsko stavbo in vse pogoje za delo, rezultate pa slabe. Tukaj so učitelji na primer trdili, da z ljudmi, ki so navajeni lahkega življenja, tihotapstva in prekupčevanja, sploh ni mogoče sodelovati. Na učiteljski konferenci so nato sklenili, da bodo osebno obiskovali starše in jih poskušali prepričati, da bi bolj

¹³² PAM, fond OLO Lendava, Ukinitev III. razreda in predlog za prešolanje učencev, 31. 8. 1951, AŠ 61.

¹³³ PAM, fond OLO Lendava Seznam učiteljstva, 1. 3. 1952, AŠ 34. Manjkajo podatki za enega učitelja v Dolnji Lendavi in za enega v Črenšovcih.

¹³⁴ Objave Ministrstva za prosveto LRS, 5. 2. 1951, št. 4, str. 6.

redno pošiljali otroke v šolo, še posebej v gimnazijo. Tudi na nižji gimnaziji v Veliki Polani učitelji niso posvečali dovolj pozornosti prebivalstvu, najbolj pa so zapostavljali starše gimnazijcev iz Hotize. Zato je bil obisk nižje gimnazije iz tega kraja le 75-odstoten. Po ugotovitvah oblasti je bilo samo na nižji gimnaziji v Bogojini pedagoško delo primerno, odnosi urejeni, obisk pouka pa odličen. Tukaj je prebivalstvo cenilo gimnazijo, v vasi pa je živelo tudi večje število izobražencev, predvsem duhovnikov in profesorjev, ki so se trudili za ugled šole in vzpodbujali otroke k rednemu obisku pouka.¹³⁵

Razrede na nižjih gimnazijah je ob koncu šolskega leta 1950/51 v povprečju izdelalo 64 odstotkov otrok. Najboljša je bila nižja gimnazija v Veliki Polani, kjer naj bi bilo uspešnih kar osemdeset odstotkov otrok. Inšpektor je podvomil v tak rezultat, saj je bil obisk šole med letom slab. Nihal je med sedemdesetimi in osemdesetimi odstotki. Zato je ocenil, da so ocenjevali premalo strogo. Najslabša je bila gimnazija v Odrancih z 62 odstotki negativnih dijakov. Tu naj bi imeli v nasprotju z Veliko Polano prestrog kriterij. Uspeh je bil povsod daleč najslabši v prvih razredih, kjer je v povprečju izdelalo le 31 odstotkov dijakov.¹³⁶ Za primerjavo naj navedem, da je v okraju Maribor okolica 63 odstotkov otrok končalo razred brez negativne ocene, prvega pa 52 odstotkov otrok.¹³⁷ Učni uspehi na osnovnih šolah, upoštevajoč tudi višje razrede, so bili precej boljši, razred je povprečno zaključilo 79 odstotkov učencev. Po uspehu je bila najboljša šola v Gaberju, najslabši pa šoli v Odrancih in Hotizi.¹³⁸

V začetku leta 1951 je Okrajni ljudski odbor v Lendavi izvolil svet za prosveto in kulturo, sestavljen iz devetih članov, od tega dveh madžarske narodnosti. Oblast je menila, da bo s sveti kot posvetovalnimi organi izvršilnih odborov, v katerih so neposredno sodelovali državljani, poglobila demokracijo na šolskem področju. Od devetih članov je bilo »organiziranih«, to je pripadnikov množičnih organizacij, kar šest članov. Predsednik je postal Franc Rogl, dotedanji poverjenik za prosveto. V njem so bili še upravnik dijaškega doma Jože Dvoržak, ravnatelj nižje gimnazije Rudolf Čeh, upraviteljica vrtca in okrožna sekretarka AFŽ Marta Benko, učiteljica šole v Dolgi vasi Gizela Horvat, zastopnica okrajnega komiteja LMS Agneza Josar, član okrajnega odbora OF Ivan Hanc, čevljar iz Dobrovnika Jurij Danc ter predsednik krajevnega ljudskega odbora Dolnja Bistrica Ivan Vogrinčič, po poklicu kmet.¹³⁹ Na sejah so razpravljali predvsem o personalnih zadevah. Kmalu se je izkazalo,

¹³⁵ PAM, fond OLO Lendava, PAM, fond OLO Lendava, Mesečno inšpektorsko poročilo, 10. 3. 1951, AŠ 61 in Mesečno poročilo inšpektorja za maj 1951, 10. 6. 1951, AŠ 61.

¹³⁶ PAM, fond OLO Lendava, Inšpektorsko poročilo za junij 1951, 8. 7. 1951, AŠ 61.

¹³⁷ Maček, *Partijska prosvetna politika 1945–1955 na primeru šolstva v Mariboru in okolici*, str. 278.

¹³⁸ PAM, fond OLO Lendava, Inšpektorsko poročilo za junij 1951, 8. 7. 1951, AŠ 61.

¹³⁹ PAM, fond OLO Lendava, Sestav sveta, 27. 1. 1951, AŠ 61.

da sestava ni najbolj ustrezala, saj se člani, ki po stroki niso bili prosvetni delavci, niso prav veliko poglobljali v prosvetno problematiko. Tudi sveti za prosveto pri posameznih krajevnih ljudskih odborih oziroma šolah so ostali večinoma na papirju. Le nekaj je bilo dejavnih, kar se je odražalo v skrbi za šolska poslopja, okolico in šolski vrt.¹⁴⁰

Kakšna je bila struktura šolstva v lendavskem okraju na koncu obravnavanega obdobja? Število šol s samo madžarskimi učenci je postopoma rastle, saj so slovenske učence s šol, na katerih so prevladovali otroci madžarske narodnosti, prešolali na slovenske šole. Na teh šolah tako ni bilo več učencev slovenske narodnosti in zato tudi ne slovenskih oddelkov. V poročilih jih oblasti imenujejo madžarske manjšinske šole. Konec šolskega leta 1950/51 so bile popolnoma madžarske šole v Dolini, Gornjem Lakošu, Kapci, Motvarjevcih, Genterovcih in Radmožancih. Če je bil v letu 1948 na vsaki od teh šol še vsaj kak otrok slovenske narodnosti, jih konec šolskega leta 1950/51, z izjemo šole v Radmožancih, ni bilo več. Število madžarskih manjšinskih oddelkov se je povečalo na šolah v Dolini in Kapci, zmanjšalo pa na šoli v Gornjem Lakošu. Enako je ostalo v Motvarjevcih, Radmožancih in Genterovcih. Na šolah v Dolini, Motvarjevcih, Radmožancih in Genterovcih se je povečal vpis otrok madžarske narodnosti, upadel pa je v Gornjem Lakošu in Kapci. Madžarska osemletka v Dolini je bila matična šola za šoli v Čentibi in Petišovcih kolonija. V Gornjem Lakošu in Kapci sta imeli šoli le manjšinske osnovne razrede, v višje razrede pa so hodili učenci v matično šolo v Gaberju.¹⁴¹

Vse ostale šole za madžarsko manjšino so bile slovenske z manjšinski madžarskimi oddelki. To so bile šole v Dobrovniku, Dolnji Lendavi, Dolgi vasi, Čentibi, Gaberju in Mostju. Na osemletni šoli v Dobrovniku se je število slovenskih oddelkov zmanjšalo s tri na dva, madžarskih pa povečalo z dva na tri. Sedaj so Madžari lahko obiskovali tudi madžarske oddelke v višjih razredih. Na osnovni šoli v Dolnji Lendavi sta razporeditev in število oddelkov ostala enaka kot v prejšnjih letih. Otroci madžarske narodnosti so obiskovali en oddelek, v katerem sta bila združena tretji in četrti razred, slovenski otroci pa v petih oddelkih razrede od prvega do četrtega. Osnovna šola v Dolnji Lendavi je bila matična šola za šolo v Dolgi vasi. V Dolgi vasi je bil še naprej en madžarski oddelek, število slovenskih oddelkov se je zmanjšalo na zgolj enega. Tega so obiskovali otroci od prvega do tretjega razreda, četrtega razreda ni bilo več. Madžari so imeli v enem oddelku prvi in drugi razred. Osnovna šola Čentiba je ohranila en slovenski oddelek s štirimi razredi. Število madžarskih

¹⁴⁰ PAM, fond OLO Lendava, Mesečno inšpektorsko poročilo, 10. 3. 1951, AŠ 61 in Mesečno poročilo inšpektorja za maj 1951, 10. 6. 1951, AŠ 61.

¹⁴¹ PAM, fond OLO Lendava, Podatki o madžarskih manjšinskih šolah, 22. 7. 1951, AŠ 62 in PAM, OLO Lendava, Seznam učiteljstva, 1. 3. 1952, AŠ 34.

oddelkov se je povečalo za enega in vključevali so vse štiri razrede in ne več zgolj dveh kot leta 1948. Otroci so po četrtem razredu iz Čentibe odhajali v nižjo gimnazijo v Dolnji Lendavi. Na osemletni šoli v Gaberju so imeli za sedem razredov dva oddelka. Število madžarskih oddelkov se je povečalo od enega na tri, v njih so bili razporejeni učenci vse sedmih razredov. Ti so pred tem vključevali le otroke od prvega do tretjega razreda. Osemletka v Gaberju je bila matična šola za šoli v Gornjem Lakošu in Kapci. Na osemletni šoli v Mostju so bili določeni trije oddelki, dva slovenska in en madžarski. Ker je bila na voljo le ena učilnica, sta delovala le dva slovenska oddelka. Na šoli je sicer bila zaposlena učiteljica z znanjem madžarščine. Na slovenskih šolah z manjšinskimi oddelki se je v primerjavi s prvimi leti po osvoboditvi opazno povečalo število oddelkov za otroke madžarske narodnosti. To se je zgodilo na šolah v Dobrovniku, Čentibi in Gaberju. Na zadnjih dveh se je znatno povečalo tudi število otrok madžarske narodnosti. Enako se je zgodilo tudi v Mostju, kjer pa so materialne razmere preprečevale odprtje manjšinskega oddelka. Število otrok madžarske narodnosti je upadlo na šolah v Dobrovniku, Dolgi vasi, najbolj pa v Dolnji Lendavi. Z odprtjem dodatnih oddelkov je bilo večjemu številu otrok madžarske narodnosti omogočeno, da so tudi višje razrede osnovne šole obiskovali v manjšinskih oddelkih. Število slovenskih otrok se je povečalo v Dobrovniku, Čentibi in najbolj v Dolnji Lendavi, zmanjšalo pa v Dolgi vasi, Gaberju in Mostju. Na nižji gimnaziji v Dolnji Lendavi je bilo 196 Slovencev in 177 Madžarov. V prvem razredu sta bila dva slovenska in dva madžarska oddelka, enako v drugem, v tretjem pa po en slovenski in en madžarski. Na drugih nižjih gimnazijah ni bilo madžarskih oddelkov.¹⁴² Na tistih manjšinskih šolah, kjer so poučevali učitelji, novinci madžarske narodnosti, se je pojavljal problem poučevanja slovenščine, saj je le-ti niso znali. Polovica teh učiteljev je službovala na eno- ali dwooddelčnih šolah v madžarskih vaseh, kjer niso niti imeli možnosti, da bi se naučili slovenskega jezika.¹⁴³

V začetku leta 1952 so delovale naslednje samo slovenske osnovne šole: Bogojina, Črenšovci, Trnje, Žižki, Pince kolonija, Kobilje, Odranci, Lipa, Petišovci, Srednja Bistrica, Dolnja Bistrica, Turnišče, Nedelica, Gomilica, Renkovci, Velika Polana, Mala Polana in Hotiza. V krajih, kjer so delovale tudi nižje gimnazije, je bil šolski upravitelj osnovne šole istočasno tudi ravnatelj nižje gimnazije in učenci četrtilh razredov na teh šolah so obvezno nadaljevali šolanje na nižji gimnaziji. Višjih razredov osnovnih šol v teh krajih ni bilo. Osnovna šola v Črenšovcih je bila matična šola za šoli v Trnju in Žižkih. Tudi šole v Trnju so učenci po četrtem razredu obvezo prehajali na nižjo gimnazijo

¹⁴² PAM, fond OLO Lendava, Podatki o madžarskih manjšinskih šolah, 22. 7. 1951, AŠ 62 in PAM, fond OLO Lendava, Seznam učiteljstva, 1. 3. 1952, AŠ 34.

¹⁴³ PAM, fond OLO Lendava, Mesečno inšpektorko poročilo, 7. 4. 1951, AŠ 62.

Črenšovci. V Žižkih je imela šola le tretji in četrti razred v enem oddelku, zato so otroci nižjih razredov obiskovali šolo v Črenšovcih. V Pincah koloniji je bila osemletna enorazrednica. Osemletna šola v Kobilju je imela tri oddelke in je bila v celoti slovenska šola. Imela je podružnico v Motvarjevcih. Šola v Odrancih je imela podružnico v Lipi. Le-ta je imela le nižje, osnovne razrede. Osemletna šola v Srednji Bistrici ni imela lastnega poslopja, zato so bile učilnice v dveh združenih domovih. Učenci šestega in sedmega razreda osemletne šole v Dolnji Bistrici so hodili na matično šolo v Srednji Bistrici. Osemletna šola v Turnišču je imela podružnici v Nedelici in Gomilici. Osnovna šola v Renkovcih je imela le drugi in tretji razred, ostali so hodili v Turnišče. V Veliki Polani je bila samo osnovna šola, saj so otroci šolanje nadaljevali na nižji gimnaziji. Šola v Mali Polani je imela le prvi in drugi razred, nato so otroci šli v Veliko Polano. Osnovna šola v Hotizi je imela štiri razrede, nato so otroci obiskovali nižjo gimnazijo v Veliki Polani.¹⁴⁴

Po izselitvi vasi Petišovci spomladi 1949 se je šola preselila v Petišovce kolonijo, ki ni bila izseljena. Tukaj so prebivali pretežno prišleki s Primorske. Zanje so oblasti ustanovile zasilno enorazrednico v kmečki hiši z neprimernimi prostori, otroci madžarske narodnosti pa so hodili v šole v vaseh, kamor so bili preseljeni. Spomladi 1951 je bila preklicana odločba o izselitvi vasi in prebivalci so se lahko vrnil. Kljub temu šola ni mogla odpreti vrat, saj so jo zasedale vojaške enote.¹⁴⁵ 15. oktobra so tako začeli s poukom samo v šoli Petišovci kolonija, vendar zaradi premajhnega prostora le za učence prvega razreda madžarske narodnosti in za Slovence od prvega do tretjega razreda. Vsi ostali razredi so s poukom začeli šele 26. decembra 1951, ko je vojska zapustila šolsko poslopje v vasi. Osemletna šola v Petišovcih je bila po svoji strukturi dejansko slovenska in madžarska enorazrednica.¹⁴⁶

Obdobje večje sproščenosti v začetku petdesetih let 20. stoletja je leta 1952 ponovno sledila ideološka zaostritev. Pokazala se je tudi v odnosu do verouka. Z odredbo Sveta za prosveto in kulturo Vlade LRS 19. januarja 1952 je bil ta ukinjen v vseh šolskih poslopih in od 1. februarja naprej ga v šolah niso več poučevali. To seveda ni pomenilo, da se je poučevanje verouka, ki je potekalo odtlej v cerkvi, izognilo kontroli oblasti. Večina duhovnikov v lendavskem okraju je bila članov Cirilmetodijskega društva in samo ti bi ga lahko poučevali v cerkvah.¹⁴⁷ Kljub temu so partijci opozarjali na previdnost, saj so nekateri mislili, »da če je en far član Cirilmetodijske družbe, je s tem že naš.«

¹⁴⁴ PAM, fond OLO Lendava, Seznam učiteljstva, 1. 3. 1952, AŠ 34.

¹⁴⁵ PAM, fond OLO Lendava, Izpraznitev šolskega poslopja v Petišovcih, 23. 5. 1951, AŠ 61.

¹⁴⁶ Šolska kronika šole v Petišovcih, šol. leto 1951/52.

¹⁴⁷ PAM, fond OLO Lendava, Poročilo sveta za prosveto in kulturo na zasedanju OLO, 28. 2. 1952, AŠ 97.

Prav njeni člani so namreč večkrat uporabili različne nove metode, da bi čim bolj vplivali na ljudstvo.¹⁴⁸

Ob pregledu izobrazbe na osnovnih šolah lendavskega okraja marca 1952 najbolj izstopa podatek, da na nobeni madžarski manjšinski šoli, razen na šoli v Dolini, še ni bilo učitelja s popolno strokovno in pedagoško izobrazbo, to pomeni z opravljenim strokovnim izpitom. Kljub temu bi težko zaključili, da je prosvetna oblast namerno zapostavljala madžarske manjšinske šole, saj tudi na nekaterih manjših slovenskih šolah niso imeli učiteljev s popolno strokovno izobrazbo.

Tabela 11: Izobrazbena struktura učiteljev na osnovnih šolah in osemletkah okraja Dolnja Lendava¹⁴⁹

ŠOLA	Učitelj s strokovnim izpitom	Učitelj pripravnik (tisti, ki ima diplomu, četudi je tečajnik)	Učitelj pripravnik, ki ima predhodni izpit	Učitelj pripravnik, ki nima nobenih izpitov	Pogodbeni učitelj	Skupaj	Člani partije
BOGOJINA	2	2				4	1
ČRENŠOVCI	1	4				5	2
TRNJE	1	1				2	
ŽIŽKI	1				1	2	
DOBROVNIK (<i>šola z manjšinskimi oddelki</i>)		1	3	1		5	3
DOLINA (<i>manjšinska šola</i>)	1	1				2	
ČENTIBA (<i>šola z manjšinskimi oddelki</i>)	1		2			3	
PINCE – kolonija	1					1	
DOLNJA LENDAVALA (<i>šola z manjšinskimi oddelki</i>)	4	1	1			6	3
DOLGA VAS (<i>šola z manjšinskimi oddelki</i>)	1	1				2	
GABERJE (<i>šola z manjšinskimi oddelki</i>)	2	2				4	
GORNJI LAKOŠ (<i>manjšinska šola</i>)		1	1			2	
KAPCA (<i>manjšinska šola</i>)		1	1			2	1

¹⁴⁸ PAM, fond OK KPS Lendava, Zapisnik konference osnovnih partijskih organizacij, 9. 2. 1952, AŠ 3.

¹⁴⁹ PAM, fond OLO Lendava, Seznam učiteljstva, 1. 3. 1952, AŠ 34. Manjkajo podatki za enega učitelja v Dolnji Lendavi in za enega v Črenšovcih.

KOBILJE					3	3	2
MOTVARJEVCI (<i>manjšinska šola</i>)		1			1		
ODRANCI	1	2	1			4	2
LIPA	1		1			2	
PETIŠOVCI	2					2	1
RADMOŽANCI (<i>manjšinska šola</i>)		1	1			2	
GENTEROVCI (<i>manjšinska šola</i>)		1				1	
MOSTJE (<i>šola z manjšinskimi oddelki</i>)	2					2	2
SREDNJA BISTRICA	4	1	1			6	3
DOLNJA BISTRICA	2	1				3	
TURNIŠČE	4	1	1			6	3
NEDELICA	2					2	1
GOMILICA	2	1				3	
RENKOVCI		1				1	
VELIKA POLANA		3				3	1
MALA POLANA				1		1	
HOTIZA	1	1				2	

Slika 3: Dijaki in učitelji Nižje gimnazije v Dolnji Lendavi v šolskem letu 1952/53¹⁵⁰

¹⁵⁰ Kronika Nižje gimnazije Dolnja Lendava.

NAMESTO SKLEPA

Zaradi številnih težav, s katerimi so se soočale nove nižje gimnazije na podeželju, se je pri oblasteh kaj kmalu pokazal dvom v ustreznost tako oblikovane osemletne šolske obveznosti in začela so se prva razmišljanja o potrebi celovite reforme obveznega izobraževanja. Predvsem bi bilo treba odgovoriti na vprašanje, ali nižja gimnazija služi kot priprava na višjo gimnazijo ali pa naj da praktično in življenjsko znanje.¹⁵¹ Po drugi strani so podeželske nižje gimnazije vsem težavam in nedorečenostim navkljub pomenile določen napredek. Utirale so namreč pot v bolj intenzivno šolsko delo, širile pomen izobrazbe med kmečkim prebivalstvom in izboljšale obisk pouka. To je še posebej veljalo za nerazviti, pretežno agrarni lendavski okraj. Tamkajšnji šolski nadzornik je na konferenci okrajnih prosvetnih inštruktorjev in načelnikov v nasprotju z drugimi poudaril, da so glede na razmere v Prekmurju nižje gimnazije tukaj dosegle odlične uspehe, da delo napreduje in da jih ljudje cenijo.¹⁵² Če se je položaj madžarske manjšine z ustanavljanjem novih, predvsem višjih, manjšinskih oddelkov na osnovnih šolah počasi le popravljal, so bili po drugi strani otroci madžarske narodnosti v primerjavi s slovenskimi otroci nedvomno še močno prikrajšani glede možnosti obiskovanja nižjih gimnazij. Vpisali so se lahko le na nižjo gimnazijo v Dolnji Lendavi, saj kljub željam oblasti, da bi jih bilo treba ustanoviti tudi v nekaterih krajih z madžarskim prebivalstvom, zaradi nezadostnih materialnih in kadrovskih pogojev to še ni bilo mogoče.

Sklenemo lahko z ugotovitvijo, da zavedanje oblasti ponuditi otrokom madžarske manjšine kakovostno izobraževanje v maternem jeziku je rastlo iz leta v leto, in da so ideološko zakoreninjeni predsodki proti madžarski manjšini počasi izginjali. Koncept ločenega izobraževanja za otroke slovenske in madžarske narodnosti v slovenskih in madžarskih oddelkih se je sprva zdel ustrezna zaščita za obstoj madžarske manjšine, njenega jezika in kulture. Zaradi številnih omejitev takega modela dvojezičnega šolstva – nekaj smo jih prikazali tudi v prispevku – so se sčasoma pokazale njegove slabosti, predvsem v težji integraciji madžarskih otrok v družbo, nezmožnosti prehajanja na višje ravni izobraževanja oziroma napredovanja po družbeni lestvici. Vse to je postopoma privedlo do ustanovitve prave dvojezične osnovne šole v Prekmurju leta 1959.

¹⁵¹ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Svet za kulturo in prosveto, Zapisnik konference okrajnih inštruktorjev in načelnikov na področju LRS od dne 19. 9. do 1. 10. 1952, AŠ 49, str. 43–49.

¹⁵² ARS, fond Svet za kulturo in prosveto, Zapisnik konference okrajnih inštruktorjev in načelnikov na področju LRS od dne 19. 9. do 1. 10. 1952, AŠ 49, str. 42.

VORI IN LITERATURA

Arhivski viri

Pokrajinski arhiv Maribor

SI_PAM/0435 Okrajni ljudski odbor Lendava

SI_PAM/0442 Okrožni ljudski odbor Maribor

SI_PAM/1252 Okrajni komite Komunistične partije Slovenije Dolnja Lendava

SI_PAM/1799 Zbirka gradiva Mednarodnega arhivskega raziskovalnega tabora

Dvojezična osnovna šola I v Lendavi (šolske kronike šol: Gaberje, Dolnja Lendava, Petišovci, Dolina)

Arhiv Republike Slovenije

SI AS 249 Svet za kulturo in prosveto Ljudske republike Slovenije

Tiskani viri

Vestnik Ministrstva za prosveto LRS 1947, 1948

Objave Ministrstva za prosveto LRS 1950

Ur. l. SNOS in Narodne vlade Slovenije 1945

Ur. l. LRS, 1947

Ur. l. FLRJ 1946, 1947

Literatura

Aleš Gabrič, Šolstvo na Slovenskem v letih 1945–1951. V: *Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete*, št. 24, 1991.

Albina Nečak Lük, Iz preteklosti za prihodnost: Pol stoletja dvojezičnega šolstva v Prekmurju. V: *Drug z drugim 1959–2009 (Ob 50-letnici dvojezičnega šolstva na narodnostno mešanem območju v Prekmurju)*. Uredili Irena Kumer, Jožefa Herman, Tatjana Sabo. Lendava 2010.

Drago Mehora, Naše sedemletke v tretjem letu svojega dela. *Popotnik*, št. 3–4, 1949.

Janko Leskošek, Končni uspehi na gimnazijah, sedemletkah in učiteljskih v šolskem letu 1948/49 v LR Sloveniji. *Popotnik*, št. 8–9–10, 1949.

Jože Širec, Nižje gimnazije še z ene strani. *Sodobna pedagogika*, št. 1–2, 1952.

Jure Maček, *Partijska prosvetna politika 1945–1955 na primeru šolstva v Mariboru in okolici*. Magistrsko delo. Maribor 2011.

Miroslav Kokolj – Bela Horvat, *Prekmursko šolstvo (Od začetka reformacije do zloma nacizma)*. Pomurska založba Murska Sobota, Murska Sobota 1977.

Prekmursko šolstvo skozi stoletja. Katalog. Uredila Slavica Pavlič. Slovenski šolski muzej, Ljubljana 1977.

Prosvetni delavec, In še ena misel k petemu razredu, 5. 3. 1953, št. 1.

THE EDUCATIONAL SYSTEM IN LENDAVA DISTRICT BETWEEN 1945 AND 1952 AND THE BEGINNINGS OF EDUCATION FOR THE HUNGARIAN MINORITY

Summary

In this treatise, the author presents the development of the compulsory education in Lendava district in the period between the end of World War II and the 1950s. Three major turning points determined the period discussed in the paper. The first year after the liberation was characterised by improvisation, temporary solutions, and disunity of the educational policy; the new government tried to settle the consequences of occupation and to assure at least the basic material and personnel conditions for the coming school year. There were of course no real classes in the exact word meaning. Organising the education was even more difficult in thirteen school districts with nationally mixed population. The authorities tried to “re-educate” the educational workers according to their political and ideological aims. The school year 1946/47 brought changes in the educational system organisation and the authorities began to re-establish the educational system more deliberately introducing the unified “sedemletka” (seven-years primary school), which was introduced in the next school year. The minority schools usually did not even have enough classes to meet the demands of the Hungarian minority and sometimes the classes were taught by teacher who did not even speak Hungarian. In the early 1950s the communist party structures gradually realised that there was no real progress in the educational system and they will have to include professionals. In 1953 the eight-years primary school was reintroduced and this marked the end of the educational system recession. The first post-war years in the nationally mixed region and the efforts to restore the educational system were determined by the governmental attempts to find a suitable educational model for the Hungarian minority. This model was first designed as separated Slovene and Hungarian classes. The local authorities were more or less left alone and to their own inventiveness. In the discussed period the pedagogical staff has not been dealing with the pedagogical issues regarding the Hungarian minority at all. The awareness to provide quality education for the children of the Hungarian minority in their mother tongue gradually developed through the years and the ideologically rooted prejudices against the Hungarian minority slowly vanished.

DAS SCHULWESEN IN LENDAVAL/UNTERLINDAU BEZIRK ZWISCHEN 1945 UND 1952 UND DIE ANFÄNGE DER AUSBILDUNG FÜR DIE UNGARISCHE MINDERHEIT

Zusammenfassung

Der Autor stellt in seinem Artikel die Entwicklung der Pflichtschule in dem Lendava/Unterlindau Bezirk vom Ende des Zweiten Weltkriegs bis Anfang der 1950er Jahre. Der behandelte Zeitraum wird von drei Meilensteine gekennzeichnet. Für das erste Schuljahr nach der Befreiung sind Improvisation, vorübergehende Lösungen und Uneinigheiten der Schulpolitik charakteristisch. Die neuen Behörden versuchten, die Schäden der Okkupation abzuschaffen und wenigstens die grundlegende materiellen und Personalbedingungen für das kommende Schuljahr zu versichern. Von dem Unterreicht im wahrsten Sinne des Wortes kann es keine Rede sein. Die Schulorganisation war in den 13 Bezirken mit national gemischter Bevölkerung noch schwieriger. Die Behörden versuchten auch das Schulpersonal mit ihren politischen und ideologischen Zielen umzuschulen.

Mit dem Schuljahr 1946/47 kam es zu Veränderungen in der Schulorganisation und die Behörden fingen mit durchdachterem Wiederaufbau des Schulsystems an, das im nächsten Schuljahr mit einheitlicher siebenjährigen Schule eine neue Form annahm.

In der Minderheitsschulen war die Zahl der ungarischen Klassen immer noch zu gering und stellenweise unterrichteten auch Lehrer, die kein Ungarisch beherrschten. Anfang der 1950er wurde es der Partei langsam klar, dass es im Schulwesen keine richtige Entwicklung gibt und dass sie dem Rat der Fachleute befolgen werden müssen. Im Jahr 1953 wurde die achtjährige Schulpflicht wieder eingeführt und das bedeutete das Ende des schulischen Rückschritts. In den ersten Jahren nach dem Krieg bemühte man sich auf diesem Gebiet mit national gemischter Bevölkerung das Schulwesen wieder aufzubauen und ein geeignetes Schulungsmodell für die ungarische Minderheit zu entwickeln; deswegen wurden zuerst getrennte slowenische und ungarische Klassen eingeführt. Die lokalen Behörden waren mehr oder weniger sich selbst und ihrer Eigeninitiative überlassen. Mit der pädagogischen Problematik für die ungarische Minderheit setzte sich man damals gar nicht auseinander. Das Bewusstsein, den Kindern der ungarischen Minderheit eine qualitätsvolle Ausbildung in ihrer Muttersprache anzubieten, wurde vom Jahr zu Jahr größer und die ideologisch verankerten Vorurteile gegen die ungarische Minderheit lösten sich langsam auf.